

Avrupa Birliği Genişlemesi ve Müzakere Süreçlerinde İtici Güçler, Frenleyiciler ve Adaylar

The Drivers, The Brakemen and The Candidates in The European Union Enlargement and Negotiation Processes

Mehlika Özlem Ultan¹

Öz

Avrupa Birliği, 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak kurulduğu günden bugüne birçok değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Yaşanan dönüşümlerin temelinde Birliğin ekonomi politikaları bulunmakta ancak, bu ekonomi politikaları siyasi argümanlarla birleşerek genişleme politikasını da yönetmektedir. Avrupa Birliği'nin genişlemesine yönelik çalışmaların çoğunluğu genelde aday ülkelerin Birliğe neden üye olmak istediklerine odaklanmaktadır. Birlik üyesi olan ülkelerin adayları neden desteklediği ya da üyeliklerini istemedikleri üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Adayların üyeliğinin Birliğin iç dinamikleri ve üye devletlerin çıkarları açısından karşılaşılabilecek siyasi ve ekonomik nedenleri arka plana atılmıştır. Bu çalışma, genişleme politikasının itici güçlerinin ve genişlemeleri frenleyen ülkelerin attığı adımların arkasında yatan nedenleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda itici güçlerin ve frenleyici ülkelerin çıkarlarının, aday ülkelerin müzakere süreçlerini de şekillendirdiği argümanından hareket etmektedir. Bu doğrultuda tüm genişleme dalgaları incelenecek, aday ülkelerin itici ve frenleyici güçlerden nasıl etkilendikleri ve bu etkinin genişleme sürecine yansımaları irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Genişleme Dalgaları, Avrupa Bütünleşmesi, İtici Güçler, Frenleyici Güçler

Abstract

The European Union has undergone many changes and transformations since its establishment in 1952 as the European Coal and Steel Community. The economic policies of the Union are at the root of the transformations experienced, but these economic policies, combined with political arguments, also govern the enlargement policy. The majority of the studies on the enlargement of the European Union generally focus on why the candidate countries want to become a member of the Union. The number of studies on why the member countries of the Union support the candidates or do not want their membership is very few. The political and economic reasons for the membership of the candidates in terms of the internal dynamics of the Union and the interests of the member states were put into the background. This study aims to reveal the reasons behind the driving forces of the enlargement policy and the steps taken by the countries that restrain the enlargement. At the same time, it proceeds from the argument that the interests of driving forces and brakemen countries also shapes the negotiation processes of the candidate countries. In this direction, all enlargement waves will be examined, how the candidate countries are affected by the drivers and the brakemen and the reflections of this effect on the enlargement process will be examined.

Keywords: European Union, Enlargement Waves, European Integration, Drivers, Brakemen

Araştırma Makalesi [Research Paper]

JEL Codes: F50, F53, N44

Submitted: 03 / 03 / 2022

Accepted: 29 / 05 / 2022

¹ Doç.Dr. Kocaeli Üniversitesi, SBF, Kocaeli, Türkiye, ozlemultan@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0718-9083>

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle ekonomik ve siyasi anlamda çöküş yaşayan Avrupa ülkeleri, bir daha bu derece olumsuz etkilere maruz kalmamak adına, kalıcı barışın sağlanması için Avrupa Birliği (AB) oluşturma fikrine yönelmişlerdir. Silah üretimi için stratejik bir kaynak olan kömür ve çeliğin Almanya denetiminden çıkarılması öncelikli hedef olmakla birlikte; savaşın ardından artan işsizlik ve yaşanan ekonomik güçlükler, ülkelerin hızla kalkınabilmek için birlikte hareket etmelerini gerekli kılmıştır. Bu aşamada 18 Nisan 1951 tarihinde, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması'nı; 25 Mart 1957 tarihinde Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Roma Anlaşmalarını imzalamışlardır (Cini, 2003: 4). Bu şekilde başlayan Avrupa bütünleşmesi yeni üyelerin başvurusu ve adaylık süreçleriyle şekillenmeye devam etmiştir. Genişleme dinamiği birçok faktörden etkilenmektedir. Hem Birliğin kendi kurumsal süreçleri bu dönemlerde etkili olabilmekte hem aday ülkelerin yaklaşımları hem de Birlik üyesi ülkelerin çıkarları süreci şekillendirebilmektedir.

Çalışma, Schimmelfennig'in (2001: 47) 'Neden Avrupa Birliği Orta ve Doğu Avrupa'ya genişlemeye karar verdi?' sorusuna cevap aradığı makalesinden yola çıkarak, AB üye ülkelerinin genişleme dalgalarındaki etkileri ve bu sürece nasıl yön verdikleri üzerine odaklanmıştır. Bu doğrultuda Schimmelfennig'in genişlemenin frenleyicileri (the brakemen) ve itici güçleri (the drivers) çerçevesinde yaptığı tanımlamalardan yararlanılmıştır. Literatür incelemesi yapıldığında genişlemenin dinamiklerini araştıran çalışmaların genellikle aday ülkelerin beklentileri üzerinden bir analiz yaptığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmaların ötesinde, Birlik üyesi ülkelerin adayları neden desteklediği ya da engellediği analizi üzerine yapılan çalışmaların ise genellikle Schimmelfennig'in makalesinden yola çıktığı, ancak yine 2004 genişlemesiyle sınırlı kaldığı görülmektedir (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2005: 148; Schneider, 2007: 87; Dinç, 2011: 210; Mehlhausen, 2015: 240). 2004 genişlemesine odaklanılmasının en önemli sebepleri arasında Birliğin coğrafi olarak en büyük genişlemesi olması sayılabilmektedir. Bu durum birçok üye devletin farklı bakış açılarıyla süreci değerlendirmesine imkân tanımaktadır. Dolayısıyla bu genişlemenin analizinin literatürde geniş yer bulması da doğal bir sonuç olmaktadır. Schimmelfennig'in ortaya koyduğu kavramsal çerçeveden yararlanarak yapılan çalışmaların yine 2004 genişlemesine odaklanılmasının aksine bu çalışma; itici güç ve frenleyici güç kavramlarının ortaya çıkışından önce ve sonra gerçekleşen tüm genişleme dalgalarını bu perspektiften analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda öncelikle kavramların açıklanması gerekmektedir. Schimmelfennig'e göre itici güç kavramı, aday ülkenin Birlik üyesi hâline gelmesine olumlu bakan, üyeliğin gerçekleşmesi için diğer ülkelerin politikalarını da etkilemeye çalışan ülkeler için kullanılmaktadır. Ayrıca aday ülkelere yakın olan üye devletler genellikle genişlemeyle diğerlerinden daha fazla ilgilenmekte ve itici güç konumuna gelmektedirler. Frenleyici güç kavramı ise genişleme sürecinin gerçekleşmesini istemeyen, buna kuşkuyla yaklaşan ve engellemek ya da yavaşlatmak için politikalar izleyen ülkeleri kapsamaktadır. Frenleme politikası üyeliğe karşı çıkmakla olabileceği gibi, suskun kalmakla da gerçekleşebilmektedir. Örneğin yapısal fonları ve uyum fonlarını yeni üye ülkelerle paylaşmak zorunda kalmak istemeyen ya da siyasi, ticari, coğrafi, kültürel sebeplerle aday ülkenin üye haline gelmesini istemeyen ve genişlemeye karşı duran ülkeler frenleyici güç konumunda yer alabilmektedir (Schimmelfennig, 2003: 175). Yine 2004 genişlemesi kapsamında yapılan analizlerden de anlaşılacağı üzere, aday ülkelerle komşu olan üye ülkelerin, aralarındaki ilişkilerin yakınlık derecesine bağlı olarak itici güçler olarak da ortaya çıktıkları görülmektedir. Genişlemeden kaynaklanacak potansiyel kayıpların artması ise üye ülkelerin frenleyici güç konumuna gelebilmelerine sebep olmaktadır (Martijn & Niemann, 2012: 9). Bu değerlendirmelerin sadece 2004 genişlemesi ile sınırlı tutulmaması adına, bu çalışmada Schimmelfennig'in geliştirdiği itici güç ve frenleyici güç kavramları çerçevesinde tüm genişleme süreçleri analiz edilecek, AB aday ülkelerinin katılım sürecinde AB iç dinamikleri tartışılacak ve özellikle genişleme süreçlerinde ön plana çıkan itici güç ve frenleyici güçlerin çıkarları doğrultusunda uyguladığı politikaların genişlemeye etkisi irdelenecektir.

AB genişlemesinde üye alım süreçleri genişleme dalgaları şeklinde adlandırılmaktadır. Her genişleme dalgasının Birlik için bir anlamı ve teması olduğu ifade edilebilmektedir. Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'nın Birliğe dahil olduğu birinci genişleme dalgasının teması 'ulus-üstü entegrasyon konusundaki uzlaşma'; Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üye olduğu ikinci ve üçüncü genişleme dalgalarının teması 'demokratikleşme'; Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katıldığı dördüncü genişleme dalgasının teması 'tarafsızların kazanılması' şeklinde belirlenmiştir. 2004 yılında on ülkenin katılımıyla gerçekleşen 2004 genişlemesi ve iki üyenin katılımının sağlandığı 2007 genişlemesinin teması iki ayrı başlıkta değerlendirilmektedir: 'tarihsel birlik' ve 'stratejik alan kazanımı'. 2013 yılında altıncı genişleme ile Birliğe katılan Hırvatistan'ın üyeliği ise 'Balkanlarda barış ve istikrar' teması çerçevesinde gerçekleşmiştir (Özdemir, 2015: 279-280).

Çalışmanın temel amacı, bu temalar çerçevesinde şekillenen Avrupa bütünleşmesinde Birliğe aday ülkelerin neden Birlik üyesi olmak istediklerini incelemekten ziyade; üyelik ve müzakere süreçlerinde Birlik üyesi ülkelerin onlara bakışı, çıkarları doğrultusunda genişlemenin itici veya frenleyici gücü olup olmadıkları ve müzakere süreçlerinin nasıl uzlaşma ile sonuçlandığını analiz etmektir. Buna göre çalışmanın yöntemi, genişleme dalgalarını tarihsel perspektiften ele alarak müzakere süreçleri üzerinden bir değerlendirme yapmaktır. Bu bağlamda birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak üye ülkelerin adayların üyeliği sürecinde itici güç olarak mı yoksa frenleyici güç olarak mı hareket ettikleri irdelenecektir. Bu analizde genişleme dönemlerinde itici güç ve frenleyici güç konumunda bulunan ülkelerin iktidarda bulunan kadar alıcıları

perspektifinden bir değerlendirme yapıldığı belirtilmelidir. Genişleme ve müzakere süreçlerinde her üye ülkenin içinde yer alan kendi dinamiklerinin de farklı açılardan etkili olabildiği ve süreci yönlendirebildiği örnekler de bulunmaktadır. Her ne kadar bazı genişlemelerde bu farklı görüşlere yer verilse de çalışmanın sınırlandırılması adına karar alıcıların davranışları baz alınarak ülke temelli bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın araştırma sorusu, aday ülkelerin müzakere süreçlerinin sonuçlanmasında, Birlik üyesi ülkelerin itici güç ya da frenleyici güç olmasının etkili olup olmadığı üzerine şekillenmiştir. Çalışmanın temel argümanı, AB aday ülkelerinin üyelik süreçlerinin Birlik üyelerinin talepleri, çıkarları, destekleri ve engellemeleri doğrultusunda yönetildiği varsayımından ortaya çıkmaktadır. Bu stratejik adımların incelenmesi adına tüm genişleme dalgaları ve müzakere süreçleri, Birlik genişlemesinin itici ve frenleyici güçlerinin çıkarları doğrultusunda analiz edilecektir.

1. Birinci Genişleme: Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda

1950'lerde serbest ticaret fikrini ortaya atan, ancak Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'un ortak pazar fikrini savunmasıyla AET'ye rakip olarak Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç ve İsviçre ile birlikte Avrupa Serbest Ticaret Birliği'ni (EFTA) kuran Birleşik Krallık; bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) kendisini destekleyeceğini düşünmüştür. ABD ise EFTA'yı açıktan reddetmemekle birlikte, AET'ye daha çok destek vermiş, Batı Almanya'nın Batı Avrupa'ya demir satışı konusunda ön planda olduğu fikrini savunmuştur. Ayrıca Batı Avrupa'nın Sovyet baskısına direnmesi için güçlü bir Atlantik ötesi topluluk içinde yer alarak ABD ile müttefik olmasını tercih etmiştir (Dinan, 2008: 123-124).

AKÇT ve AET'nin kurulmasının ardından, Avrupa bütünleşmesinin başarılı yönleri Birleşik Krallığın dikkatini çekmiş ve 1961'de Muhafazakâr Parti döneminde AET üyeliği başvurusunda bulunmuştur. Birleşik Krallık ile diğer EFTA ülkeleri Danimarka ve Norveç ile EFTA üyesi olmayan İrlanda da başvurmuştur. Ancak 1963 ve 1967 yıllarındaki başvurular Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle tarafından veto edilmiştir (Saygın ve Ultan, 2016: 75). De Gaulle'un üyeliği reddetmesi öncelikle Birleşik Krallığın AET'ye katılmak için yeterli ekonomik güce ve siyasi dönüşüme hazır olmamasıyla açıklanmıştır. Bunun yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı sırasında Birleşik Krallığın Fransız gemisini batırması, genişlemenin AET'nin derinleşmesini engellemesi ve kuruluşunda ön plana çıkan amaçlarından uzaklaşılması düşünceleri De Gaulle'un veto sebeplerinden kabul edilmektedir (Arter, 1993: 150-151). Bunların ötesinde De Gaulle'un Birleşik Krallık üyeliğini reddetmesi aslında Birleşik Krallığın ABD ile yakın ilişkiler içerisinde olmasına bağlanmakta; bu durum da Fransa'nın Birleşik Krallığı ABD'nin Truva atı olarak nitelendirmesiyle açıklanmaktadır (Pickles, 1966: 411). De Gaulle, Birleşik Krallığın üyeliğinin ABD'nin AET iç işlerine dolaylı müdahale imkânı doğuracağını düşündüğü için de Birleşik Krallığın başvurusunu reddetmiştir. Bunun dayanağı olarak 11 Aralık 1962 tarihinde Birleşik Krallık Başbakanı Herold Macmillan ve ABD Başkanı John F. Kennedy arasında imzalanan Nassau Antlaşması'nı göstermiştir. Bu antlaşma ile ABD, Birleşik Krallığın nükleer programını desteklemek için silah satışı yapmayı taahhüt etmiştir (Warner, 1963: 62).

Fransa'nın Avrupa ordusu kurulması fikrine karşı olması da belli açılardan Birleşik Krallığın üyeliğinin reddedilmesiyle ilişkilendirilebilmektedir. 1950 yılında Pleven Planı ile başlayan Avrupa Savunma Topluluğu, NATO'ya bağımlılığın altını çizen maddeleri nedeniyle De Gaulle ve sosyalistler tarafından reddedilmiştir (Özer, 2021: 214). Bu reddin nedenlerini; Fransa'nın Almanya'nın yeniden silahlanmasını istememesi, Fransa'nın askeri güçlerin kontrolünü elinde tutmak istemesi ve o dönemde Avrupa'nın en güçlü ordularından birine sahip Birleşik Krallığın Topluluğa katılmasını istememesi şeklinde saymak mümkündür (Cicioğlu ve Kalkan, 2019: 9).

Birleşik Krallık, Danimarka, İrlanda ve Norveç ile birlikte Mayıs 1967'de ikinci üyelik başvurusunu gerçekleştirmiştir. De Gaulle benzer gerekçelerle Kasım 1967'de bu başvuruyu tekrar veto etmiştir. De Gaulle'un Avrupa'ya ABD müdahalesini onaylamadığı, 1966 yılında NATO'nun askeri kanadından çekilmesinden de anlaşılmaktadır. Ayrıca 1967 yılında yaşanan Sterlin krizi ve çözümü için gidilen %17 oranındaki devalüasyon, De Gaulle tarafından veto gerekçelerinden biri olarak lanse edilmiştir (Samur, 2016: 234). Bu süreçte Alman şansölye Adenauer de İngilizlere güvenmediği için üye olmalarını istememiş, ancak Adenauer sonrası şansölye olan Ludwig Erhard ekonomik anlamda piyasalara erişim sağlanması adına ve siyasi açıdan Amerikan yanlısı olması sebebiyle Birleşik Krallığın üyeliğini desteklemiştir. Almanya genel olarak Birleşik Krallığın üyeliğini kaçınılmaz gördüğünden De Gaulle sonrası gerçekleşmesi muhtemel bu durum için Fransa'yı karşısına almak istememiştir. Sonuç olarak, Almanya'nın çekimser kalması ve Fransa'nın uzlaşmazlığı sebebiyle 1967 aralığında Birleşik Krallık ve diğer adaylar başvurularını askıya almak zorunda kalmıştır (Dinan, 2008: 136).

De Gaulle'un 1969 yılında istifa etmesinin ardından tekrar başvuruda bulunan Birleşik Krallığın üyelik süreci bu sefer ortak tarım politikası (OTP) ve Topluluk bütçesine katkı konularına yönelik tartışmalarla şekillenmiştir. OTP, Fransa'nın ulusal çıkarları doğrultusunda ilerleyen bir politikadır. İhtiyacından fazla üretim yapan Fransa, bu politika vasıtasıyla hem AET çapında yüksek fiyat garantili bir piyasa elde etmiş, hem de AET dışına yapılacak ihracat için teşvik almıştır. Bu durum ABD ve Almanya tarafından hoş karşılanmamıştır. Almanya daha az işçisi olması sebebiyle, tüm Alman nüfusunu besleyecek kadar üretim yapamamış ve gıda ürünü ithal etmek zorunda kalmıştır. Fransa ise Alman pazarına girmek

istemmiş fakat OTP konusunda mali düzenlemelerin yürürlüğe girmesi için Fransa-Almanya arasında uzlaşma olması gerekmiştir. De Gaulle'un yerine gelen Georges Pompidou, OTP'ye önem vermeye devam etmiştir. Birleşik Krallığın katılımına olumlu bakan Pompidou, bu katılımın sağlanması için OTP çerçevesinde dâimi bir finansal düzenlemenin güvence altına alınması şartıyla genişlemeyi onaylayacağını belirtmiştir. Birleşik Krallık Commonwealth (İngiliz Milletler Topluluğu) alanındayken avantajlı bir şekilde yararlandığı bazı indirimlerden AET üyesi olduktan sonra da yararlanmayı umut etmiştir. OTP konusunda taraflar arasındaki anlaşmazlık, şeker ve Yeni Zelanda tereyağı çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Birleşik Krallık, şeker ihtiyacının büyük bir kısmını Commonwealth ülkelerinden Topluluk fiyatlarından daha ucuza karşıladığı için, bu anlaşmanın devam etmesini istemiştir. Fakat Fransa, Topluluğun şeker alımı yaptığı ülkelerin çıkarlarını korumak adına buna karşı çıkmıştır. Şeker konusunda Birleşik Krallığın Commonwealth ile yaptığı anlaşmanın 1974 yılında sona ereceğinden hareketle mevcut durumun bu tarihe kadar korunmasına karar verilmiştir (Samur, 2016: 235). Yeni Zelanda tereyağında ise anlaşmak şekerdeki kadar kolay olmamıştır. Yeni Zelanda, tereyağında Birleşik Krallığın ihtiyacının %40'ını karşılamaktadır. Tereyağı konusunda Birleşik Krallığın ayrıcalıklara sahip olmasını Fransa bir şartla kabul etmiştir, o da Birleşik Krallığın Topluluk bütçesine yapacağı katkıda artışa gitmesidir. Böylece Birleşik Krallık 1977 yılına kadar vereceği vergi oranını %15 yerine %18,92'ye yükseltmeyi kabul etmiş, bu sayede tereyağı konusunda da ayrıcalığa sahip olarak Fransa ile uzlaşıp üyeliğin önündeki engelleri kaldırmıştır (Negotiations with the United Kingdom, 2021).

Danimarka ve İrlanda için Birleşik Krallıkta olduğu gibi bir frenleyici ülkenin olmadığı görülmektedir. Bu iki ülkenin üyeliği daha çok Birleşik Krallık ile eşgüdümlü götürüldüğü için, müzakere süreçleri incelendiğinde önlerinde ciddi bir engel olmadığı anlaşılmaktadır. Danimarka'nın AET üyelik başvurusundaki esas amacı tarım politikalarından ve ortak pazardan özellikle de Alman pazarından yararlanmaktır. Danimarka ihtiyacının üç katı kadar gıda üretmekteydi; AET bu tarımsal fazlalar için büyük bir pazar ve Danimarka'nın endüstriyel gelişimi için önemli bir destek olarak görülmekteydi (McCormick, 2002: 70). İrlanda'nın ihracatının %75'inin Birleşik Krallık ile olması sonucu kurduğu yakın ekonomik ilişkiler, İrlanda'nın üyeliğinin de Birleşik Krallık ile paralel ilerlemesine imkân tanımıştır. Büyük ölçüde kırsal bir ülke olan İrlanda'nın ihracatının yarısı tarım ürünlerinden oluşmaktaydı. İrlanda da Danimarka gibi OTP'den yararlanarak bu anlamda Birleşik Krallık ile bağlılığını kademeli olarak azaltmak istemiştir. Birlik ülkelerinin Danimarka ve İrlanda'ya yönelik engelleyici bir politikası olmamakla birlikte, Birlik ülkelerinin onları bir pazar olarak görüyor olması, özellikle İrlanda'nın balıkçılık konusunda ve bölgesel yardımlar çerçevesinde bazı tavizler olarak Topluluk üyesi haline gelmesine imkân tanımıştır. Birleşik Krallık ile tarım alanında yapılan pazarlıkların olumlu sonuçlanması, bu sürecin uzaması istenmediği için İrlanda'nın istediği tavizlerin ve özellikle adalet ve iç işleri alanında koydukları çekincelerin de kabul edilmesine vesile olmuştur (Ireland's accession, 2021). Norveç halkı yapılan referandumda üyeliğe hayır denilmesinin ardından adaylıktan çekilmiştir. Danimarka ve İrlanda, Birleşik Krallık ile birlikte hareket ederek bu genişleme sürecinin içerisinde yer almış ve başlangıçta Fransa'nın frenleyici ülke olmasına rağmen, 3 ülke 1973 yılında Topluluğa genişlemeyle dahil olan ilk ülkeler olmuşlardır.

2. İkinci Genişleme: Yunanistan

İkinci genişleme Yunanistan'ın 1959 yılında ortaklık için Topluluğa başvuruda bulunmasıyla başlamıştır. Karşılıklı yürütülen müzakereler sonrası 1961 yılında Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde 12 yıl içerisinde Gümrük Birliği gerçekleşeceği öngörülmüştür. Ancak 1967-1974 yılları arasında yaşanan Albaylar Cuntası dönemi üyeliği sekteye uğratmıştır. 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi etkisiyle cunta yönetiminin devrilmesinin ardından demokrasiye geçişin kanıtı olarak Avrupa Toplulukları (AT) ile ilişkilerin tekrar başlatılması mümkün olmuştur. Yunanistan 1975 yılında Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuş, ancak Avrupa Komisyonu 1976 yılında yayınladığı raporda özellikle ekonomik konulara vurgu yaparak, Yunanistan'ın Topluluğa katılımının uygun olmadığını ifade etmiştir (Lazaris, 2016: 333). Avrupa Konseyi ise konuya siyasi yönüyle bakmış ve ülkede demokrasinin tesisi sürerken, Yunanistan'ın komünist bloğa yakınlaşmasının önlenmesi için müzakerelerin başlamasının gerekliliğine dikkat çekmiştir (Bache, George & Bulmer, 2011: 144). Bu bağlamda müzakereler başlamış, Yunanistan'ın üyeliğinin Topluluğun demokrasiye verdiği önemi göstereceği düşünülmüş ve çekinceli olsalar da üye devletler de katılım sürecini desteklemiştir. 1979 yılında Katılım Antlaşması imzalanmış, onaylanmasının ardından Yunanistan 1 Ocak 1981 tarihinden itibaren AT'nin 10. üyesi haline gelmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2021).

Yunanistan'ın AT üyeliğinin Topluluk için öneminin siyasi, coğrafi, kültürel ve ticari yönleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Siyasi olarak, askeri yönetimden çıkıp demokrasiyi tesis etme çabası içerisinde olan bir Avrupa devletinin bu çabasının Topluluk ülkeleri nezdinde desteklenmesi gerekli görülmüştür. 1974-1981 yılları arası Fransa Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing, Yunanistan'ın adaylık sürecinde Avrupa ülkelerinde demokrasinin desteklenmesi fikrinden yola çıkmış, aynı zamanda Avrupa'nın kültürel mirasını Yunanistan'dan aldığı düşüncesiyle Yunan felsefesinin önemli isimlerinden Platon'u konu etmiş ve 'Platon'un bekletilmemesi gerektiği' ifadesini kullanmıştır (Lessons from Giscard d'Estaing, 2021).

Coğrafi olarak ele alındığında Yunanistan, Güneydoğu Avrupa ve Ortadoğu'daki ülkelerle fiziksel bağ kurmak için Avrupa tarafından bir köprü olarak değerlendirilmektedir. Yunanistan konumu sebebiyle Arap ülkeleri ve Balkanlarla Topluluk arası ticari ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olabilecektir. Kültürel olarak ise Ortodoks dünyasıyla da kültürel bir bağ kurma imkânı sağlamaktadır. Bu bağlamda Yunanlıların hem Doğulu hem de Batılı olduğuna ve iki kimliğe sahip olduklarına yönelik düşünceler, Yunanistan'ın neden köprü görevi gördüğünü de açıklamaktadır (Dinan, 2005: 457-458).

Ticari açıdan AT'nin neden Yunanistan'ın üyeliğini desteklediği sorusu ise diğerlerine göre oldukça geri planda kalan ve çok ifade edilmeyen bir konudur. Ancak Yunanistan'ın Avrupa Komisyonu'nun olumsuz görüşüne rağmen siyasi saiklerle üye yapıldığı yönündeki yorumların, üyeliğin Topluluk için ticari çıkarını göz ardı ettiğini de ifade etmek gerekmektedir. Ekonomik anlamda Topluluğa fazlasıyla sorun çıkarabilecek bir ülke, ticari olarak nasıl getiri sağlayabilir? Bu sorunun cevabı, aslında Topluluğun yine ekonomik çıkarları doğrultusunda bir genişleme dalgası yönettiğini göstermektedir. AT'nin ticari deniz ulaşım araçlarının yarısından fazlası Yunanistan'a aittir (Lessons from Giscard d'Estaing, 2021). Bu durum her ne kadar herhangi bir Birlik üyesi ülke tarafından açıkça dile getirilmese de o dönemde Yunan hükümetinde yapılan bir açıklamayla da vurgulanmaktadır: "Deniz ticaret filoları, yeni bir üye olarak getirdiğimiz çeyizdir" (Daltrop: 1989: 157). Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi Birlik ülkeleri için Yunan menşeli deniz ticaret filoları önem teşkil etmektedir (Dinan, 2005: 459). Bu konuyu biraz daha detaylandırmanın uygun olduğu düşünülmektedir.

Yunanistan'ın denizcilik alanındaki gelişiminin Topluluk üyeliği yolunda önemli bir faktör olarak değerlendirilmesinin temelini, Birinci Dünya Savaşı'na kadar götürmek mümkündür. Yunanistan'ın ekonomik gelişimi kapsamında bankerlerin ve Yunanlı armatörlerin etkili olduğu bilinmektedir. Yunan armatörlerin faaliyetleri Birleşik Krallık ve ABD merkezli yürütüldüğünden, bunlar için aynı zamanda diaspora sermaye tabiri de kullanılmaktadır (Sarısır, 2011: 184,197). Yunan tarımının verimsiz olması ve anavatanlarında kömür, petrol veya demir cevheri bulunmaması sebebiyle; bir Yunan tüccarın mallarını pazara sunabilmek için armatör olması gerekiyordu ve bu coğrafi, tarihsel süreç yaklaşık 30 Yunan ailenin armatör olarak servet kazanmasına imkân tanımıştı (Goulielmos, 2017: 1204). Yunan armatörlerin Birinci Dünya Savaşı sonrasında elde ettikleri servet, yurt içinde deniz altyapısının olmaması ve öz sermayenin az olmasının ötesinde, Yunanistan'ın bazı farklı özelliklerinden de kaynaklanmaktadır. Yunan hükümetinin yardımlar konusunda düzensiz ve özensiz davranması ve petrol şirketlerinin bağımsız Yunan armatörlerinin tanker filolarını 1973'e kadar artırma politikası, bu kişilerin Birleşik Krallık ve ABD merkezli faaliyetlerine başlamasına sebep olmuştur. Bu ülkelerde gemicilik üzerine bilgisi olan uluslararası girişimcilerin varlığı da buna etken olmuştur. Ayrıca bu dönemde Birleşik Krallık ve ABD, var olan deniz filolarında düşüş yaşamaktaydılar. Birleşik Krallık 1890'larda dünya deniz ticaret filolarının %45'ine sahipken, İkinci Dünya Savaşı sonrası bu oran %16'ya gerilemiş, 1970'te %11, 1980'de ise %6,5 oranıyla gittikçe düşen bir ivme göstermiştir. Bu durumda, ekonomik faktörlerde değişim yaşanması, rekabet sürecine yapılan müdahaleler ve var olan filoların büyüme oranlarında sürekli düşüş yaşanmasının etkili olduğu görülmektedir. Aynı şekilde ABD de, İkinci Dünya Savaşı sonrası filo oranlarında düşüş yaşamış ve 1970'lerde %8 oranına gerilemiştir. Bu konjonktürde Birleşik Krallık ve ABD merkezli faaliyet gösteren Yunan armatörler ise filo sayılarını ve değerlerini sürekli artırmışlardır. Birinci Dünya Savaşı sonrası artan süreç İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin inşa ettiği 106 geminin Yunan armatörler tarafından satın alınmasıyla ivme kazanmıştır (Goulielmos, 2017: 1187-1188). Yunan deniz ticaret filolarının sayısı bu tarihten itibaren sürekli artmış; üyelik döneminde Yunanistan dünyadaki filoların yaklaşık %70'ine, Topluluk üyesi ülkelerin ticaretinde de %50'nin üzerinde bir paya sahip olmuştur. Filoları yöneten armatörlerin faaliyet merkezlerinin Birleşik Krallık ve ABD'de bulunması, bu ülkelerin hem Yunanistan üzerinde etkili olmasına yol açmış hem de özellikle Birleşik Krallık'ın Yunanistan'ın üyeliğini desteklemesine temel oluşturmuştur (Sarısır, 2011: 197).

Yunan yönetiminde iktidar ve sermaye arası ilişki de değinilmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Albaylar Cuntası yönetimi sonrası Başbakan olan Konstantin Karamanlis'in Fransa'da sürgündeyken geliştirdiği iyi ilişkiler, Fransa Cumhurbaşkanı'nın Yunanistan'ın Topluluk üyeliğini desteklemesine imkân tanımıştır (Dinan, 2008: 213-214). Dolayısıyla, Yunanistan'ın 1981'de gerçekleşen üyeliğinin Topluluk tarafından desteklenmesinin ardında yatan ticari nedeni sahip olduğu deniz ticaret filoları ile açıklamak mümkündür. Ayrıca Yunanistan'ın üyelik sonrasında yaşanan borç krizleri çerçevesinde üyeliği tekrar tartışılmakta, ancak üye devletler kültürel mirasa vurgu yaparak bunun söz konusu olmayacağını belirtmektedirler. 2015 yılında Komisyon başkanı Jean-Claude Juncker yaptığı bir konuşmada Valéry Giscard d'Estaing'in ifadesine atıfta bulunmuş, 'Platon'un ikinci ligde oynamasını görmek istemediğimiz için Yunanistan AT üyesi olmuştur ve olmaya da devam etmelidir' şeklinde bir ifade kullanmıştır (Juncker, 2015). 2021 verileri incelendiğinde, Yunanistan'ın dünya tanker filosunun %30,25'ine, dünya kimyasal ürün tankerlerinin %14,64'üne, küresel LNG/LPG taşıyıcılarının %15,58'ine, dünya dökme yük gemilerinin %20,04'üne ve dünya konteyner gemilerinin %9,53'üne sahip olduğu görülmektedir. AB ticari gemilerinin %58'i Yunan menşeliyken, Yunanistan'ı en yakından takip eden Almanya'nın ise %14 oranında ticari gemisi olduğu bilinmektedir (Greek shipping and economy 2021). Günümüzde Yunanistan'ın üyeliğinin devamında kültürel ve siyasi düşüncelerin yanı sıra ticari anlamdaki bu faydanın da etkili olduğu vurgulanabilmektedir (Nitsopoulos & Psarafitis, 2008: 29).

3. Üçüncü Genişleme: Portekiz ve İspanya

Yunanistan üyeliği ile yönünü Akdeniz'e çeviren Topluluğun bir sonraki durağı yine Akdeniz ve yine demokrasinin tesisi üzerine bir genişleme olarak görülen İspanya ve Portekiz olmuştur. İspanya ve Portekiz, 1962 yılında Topluluğa üyelik için başvuruda bulunmuş ancak o dönemde diktatörlükle yönetilmeleri sebebiyle başvuruları reddedilmiştir. İki ülkenin de ekonomik olarak az gelişmiş olmaları ve demokrasi konusunda yaşadıkları sıkıntılar, Topluluk ile ilişkilerinin yavaş ilerlemesine yol açmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2021). 1970'li yıllarda diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecinde duydukları endişeler neticesi üyelik başvurusunda bulunmuş ve Topluluk üyeliğini bunun için bir araç olarak görmüşlerdir (Özdemir, 2015: 283).

Portekiz'de 1933 yılında başlayan António de Oliveira Salazar yönetimi, Nisan 1974'teki askeri ayaklanma ve 'Karanfil Devrimi' ile son bulmuştur. O dönemde önce dışişleri bakanı daha sonra başbakan olan Mario Soares, Salazar döneminde Almanya ve Fransa'da sürgünde olduğu zamanlarda, Portekiz'in Avrupa ile iyi ilişkilerini geliştirmek için çaba göstermiş ve başarılı olmuştur (The accession of Portugal, 2021). Portekiz'in Topluluk başvurusu, İspanya'dan yaklaşık 4 ay önce, Mart 1977 tarihinde yapılmıştır. Komisyon Portekiz'in başvurusuna olumlu yaklaşmış ve müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2021).

Portekiz, Avrupa'ya yönelik politikalar izlemekten çok, kolonilerinin olduğu Afrika'yla, stratejik ortaklar geliştirdiği İspanya ile ve eski kolonisi Brezilya'yla ilişkiler kurmuştur. Avrupa ile ilgili konularda ise eski müttefiklerinden Birleşik Krallık ile birlikte hareket etmektedir. Portekiz'in EFTA'nın kurucu ülkelerinden biri olması da bu doğrultuda değerlendirilmektedir. Portekiz de Birleşik Krallık gibi egemenlik konusunda hassas davranmakta ve uluslararası uygulamaları ulusal çıkarlarına aykırı bulmaktadır. EFTA üyeliği herhangi bir siyasi yükümlülük getirmeden sadece ekonomik ve ticari avantajlara sahip olmasına imkân tanıdığından Portekiz'in çıkarlarıyla da uyumlu görünmektedir. Ancak, 1961 yılında Birleşik Krallığın Topluluğa yönelik politikasını değiştirmesi Portekiz'in de politika değişikliğine gitmesine yol açmış, Fransa'nın vetosu süreci uzatsa da Portekiz, Birleşik Krallığın üyeliği 1973 yılında gerçekleştikten sonra da onunla birlikte hareket etmeye devam etmiştir (Ateşok, 2016: 400-401).

Portekiz, müzakerelerde 1980 sonrası dönemde daha çok güçlük yaşamıştır. Başvurunun İspanya ile birlikte değerlendirilmesi, Portekiz'in yaşadığı sıkıntının başında gelmektedir (Dinan, 2008: 257). Fransa ve İtalya'nın İspanya'ya yönelik çekinceleri Portekiz'in müzakerelerini de yavaşlatmıştır. Komisyon, Portekiz için sorun olabilecek konuları raporunda belirtmiştir. Buna göre; başta balıkçılık ve tekstil olmak üzere, tarım, kişilerin serbest dolaşımı ve sanayi sektörlerinde uzlaşmaya varılması gerekmiştir. Birleşik Krallık ile yakın ilişkiler sebebiyle Portekiz'in üyeliği Birleşik Krallık tarafından desteklenmiş; Yunanistan'ın kendisine verilen fonların azalmasından endişe duyması sebebiyle üyeliği veto etme ihtimali söz konusu olmuştur. Yunanistan'ın bu durumun telafi edilmesi halinde Portekiz'in² üyeliğine karşı çıkmayacağını 1984 yılındaki Dublin Zirvesi'nde net bir şekilde ifade edildiği görülmektedir (Dublin Summit 1984). 1985 yılında yapılan toplantılar sonucu, tarım, balıkçılık ve tekstil sektöründeki konularda uzlaşmaya varılmasından sonra Portekiz'in (aynı zamanda İspanya'nın da) katılım belgesi imzalanmış, 1986 yılında Topluluk üyesi haline gelmiştir (The accession of Portugal, 2021).

İspanya, AKÇT sürecinde Avrupa bütünlüğünün dışında tutulmuştur. İspanya'da General Franco'nun 1975 yılında vefatının ardından ilk olarak Arias Navarro başbakan olmuş fakat Franco'nun görüşlerini savunur şekilde hareket etmesi sebebiyle ülkede reformlar yapılamamıştır. Bunun üzerine Kral Carlos tarafından görevden alınmış ve yerine gelen Adolfo Suarez başbakanlığında İspanya 28 Temmuz 1977 tarihinde Topluluk üyeliği için başvuruda bulunmuştur. İspanya Topluluk üyesi olmak için çok istekli olmakla birlikte, üyelik başvurusu sonrası süreç İspanya için karmaşık ilerlemiştir (Aras, 2016: 365-366, 373).

Avrupa Komisyonu 29 Kasım 1978'de İspanya hakkında olumlu görüş bildirmiş ve müzakereler 5 Şubat 1979'da başlamıştır. İspanya'nın adaylık sürecinde Topluluğa dâhil olmasını istediğini beyan eden bir üye bulunmamaktadır (The accession of Spain, 2021). Ancak üyelik sürecinin pazarlık konusu yapılması ve üyeliği hevesli İspanya'dan bazı tavizler istenilmesi durumuyla karşılaşmıştır. İspanya bu süreçte, Birleşik Krallık, Hollanda, Fransa ve İtalya ile belli konularda karşı karşıya gelmiştir.

İspanya'nın Doğu Atlantik'te ve Batı Akdeniz'de sahip olduğu bölgeler, İspanya'nın jeopolitik konumunu da önemli hale getirmektedir (Powell, 2003: 1). Birleşik Krallık ile yaşanan anlaşmazlık Cebelitarık konusundan kaynaklanmaktadır. 1713 tarihindeki Utrecht Antlaşması'yla İspanya'dan İngiliz idaresine geçen Cebelitarık'ın statüsü İspanya ile Birleşik Krallık arasında halen tartışılmaktadır (Arıbaş ve Kara, 2010: 63). İspanya'nın konuyu gündeme getirmesindeki temel sebep, serbest dolaşım ve karasularının netleşmemesine dayanmaktadır. İspanya Utrecht Antlaşması'nda karasularıyla ilgili

² Aynı durum İspanya'nın üyeliği için de geçerlidir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz üyeliklerini veto etmemek adına Topluluktan ayrıca fon verilmesi sözü almıştır. Bu durum Yunanistan'ın İspanya ya da Portekiz'den istediği bir taviz olmayıp, Toplulukla yaptığı bir pazarlık olduğu için İspanya'nın üyelik sürecinde tekrar değinilmeyecektir.

hüküm bulunmadığını savunurken, Birleşik Krallık Cebelitarık'ın 'sonsuz kadar' kendisine bir bütün olarak bıraktığını iddia etmektedir. İspanya 1963'te Cebelitarık'ı tekrar kendi sınırlarına katmak için Birleşmiş Milletlere başvuruda bulunmuştur. Buna karşılık 1967'de yapılan referandumla halk, kendi isteğiyle İngiliz egemenliğinde kalmak istemiştir. Yaşanan bu tartışma, İspanya'nın sınırlarını Cebelitarık'a kapatmasına yol açmıştır. Birleşik Krallığın Topluluk üyesi olması ile Cebelitarık da İngiliz kolonisi olarak Topluluğa taraf olmuştur. Bu vesileyle, ortak dış tarifelerden, katma değer vergisinden ve ortak tarım politikasından bağışık tutulmuştur. Ancak Birleşik Krallık, İspanya'nın üyelik başvurusu sürecinde bu konunun net bir şekilde çözülmesini ve İspanya'nın geri adım atmasını talep etmiştir (Aras, 2016: 376). 1980 yılında İspanya- Birleşik Krallık arasında Lizbon Anlaşması imzalanmış, İspanya kademeli olarak Cebelitarık'a uyguladığı sınırlama ve kısıtlamaları kaldırmaya başlamış ve 1985 yılı itibarıyla sınırlarını tamamen açmıştır. Bu uzlaşma ve sürdürülen normalleşme Birleşik Krallığın AT'ye katılım konusunda İspanya'yı veto etmemesini garantilemiştir (Story, 1995: 38). Birleşik Krallığın İspanya müdahalesi olmadan Cebelitarık Bölgesinde hakimiyet kurmak istemesinin, Cebelitarık'ın offshore sektöründeki önemiyle de ilişkisi bulunmaktadır. 30.000 nüfuslu Cebelitarık'ta kurulan 30.000'den fazla şirketin Birleşik Krallık vasıtasıyla faaliyet gösteriyor olması, Birleşik Krallığın bölgeye neden bu kadar önem verdiğinin de bir göstergesidir. Offshore hesaplar ve Birleşik Krallık arasındaki ilişki, beşinci genişlemede Kıbrıs'ın üyeliği incelenirken daha detaylı açıklanacaktır.

Fransa ve İtalya ise İspanya ile tarım politikası çerçevesinde sorun yaşamıştır. 1980 yılında Fransa, Portekiz ve Yunanistan'ın ekonomik durumu İspanya'dan daha kötü olmasına rağmen onların başvurularını kabul ederken, İspanya'nın başvurusunun kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Fransa, Güney Avrupa'dan gelen rekabet gücü yüksek ürünler sebebiyle endişe yaşamaktadır. İspanyol tarım sektörünün Fransız tarım sektörüne rakip olabilecek potansiyeli olması Fransa'nın İspanya üyeliğine karşı çıkmasına yol açmıştır (The reservations of France and other member states, 2021). Bu sorun 1983 yılında başlayan gayri resmi zirvelerde görüşülmeye başlanmış ve 1984 Dublin Zirvesi'nde sonuca bağlanmıştır. Buna göre, sebze, meyve ve zeytinyağı pazarını düzenleyen kurallar ortaya konmuş, İspanya'nın rekabet gücü yüksek olan ürünlerinin ticaretine yönelik düzenlemelerin 1990 yılına kadar değişmemesi ve buna ek olarak 6 yıllık bir geçiş süreci olması kararlaştırılmıştır. Bu süreçte, İspanya AT pazarından yararlanmaya devam etmiş ancak kısıtlama olmadan pazara tam ulaşım sağlaması, Fransa'nın bu isteği sebebiyle 1996 yılından sonra mümkün olmuştur (Dinan, 2008: 239).

İtalya da tarımla ilgili konularda Fransa ile aynı fikre sahip olmakta, ayrıca İspanya'nın balıkçılık sektöründeki gelişmişliğinin de kendisi için bir engel teşkil ettiğini öne sürmektedir. İspanyol balıkçılık filosu, Batı Avrupa'nın en büyük, dünyanın ise üçüncü balık filosu konumunda bulunmaktadır. İspanya'nın balıkçı teknelerinin sayısı Topluluğun tamamından daha yüksek seviyededir ve Topluluk İspanya'ya kendi karasularına sınırlandırılmamış erişim imkânı verme konusunda isteksiz davranmıştır (Powell, 2015: 20). Bu konu İspanya için Topluluk karasularında 150 tekneye izin verilmesiyle (Aras, 2016: 378) ve balıkçılık sektöründeki geçiş sürecinin 17 yıllık bir dönemi kapsamı üzerine uzlaşılmasıyla çözülmüştür (Chislett, 2008: 10).

Son olarak, İspanya'nın başvuru sürecinde Hollanda'nın da bir talebi olduğu görülmektedir. Franco döneminden beri Arap ülkeleriyle yürüttüğü ilişkilere önem veren İspanya, diplomatik olarak İsrail'i tanımamıştır. Ancak Hollanda, üyeliği engellemek için İspanya'nın İsrail ile ilişkilerini normalleştirmesini talep etmiştir (Story, 1995: 39). İspanya Topluluk üyeliğinin sağlanabilmesi için bu talebi, kamuoyundaki dengeleri koruyup aşamalı bir şekilde İsrail ile ilişki kurmaya başlayarak ve 1986 yılı itibarıyla de diplomatik ilişki kurarak karşılamıştır (Powell, 2015: 20).

Sonuç olarak, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Hollanda'nın talepleri karşılanmış, İspanya istenilen tavizleri vermiş; tarım sektörü, balıkçılık filosu, İspanyol işgücünün serbest dolaşımı ve Cebelitarık meselesi üzerinde uzlaşılmasıyla birlikte, İspanya'nın görece yoksulluğuna rağmen; Topluluğun İber yarımadasında demokrasiyi teşvik edeceği yönündeki açıklamalarıyla, İspanya üçüncü genişleme dalgası içerisinde 1986 yılında Portekiz ile birlikte Topluluk üyesi haline gelmiştir (McCormick, 2002: 72).

4. Dördüncü Genişleme: Avusturya, Finlandiya ve İsveç

Birliğin dördüncü genişlemesi EFTA genişlemesi veya tarafsızların katılımı şeklinde değerlendirilmektedir. Başvuran ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyelerinin üst düzeyde olması sebebiyle, Birliğin müzakere dönemini en kısa sürede sonuçlandırdığı genişleme olma özelliği de taşımaktadır (Events leading up to the fourth enlargement of the European Union, 2021). Avusturya, Finlandiya ve İsveç çoğulcu demokrasiyle yönetilen ve gelişmiş bir pazar ekonomisine sahip ülkeler konumunda bulunmaktadır. EFTA üyesi bu ülkeler, Soğuk Savaş sırasında tarafsızlık politikası izlemiş ve herhangi bir bloğun yanında yer almayı tercih etmemişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası bu tarafsız ülkeler Topluluğa üye olma fikrini gözden geçirmeye başlamışlardır (Redmond, 1997: 4). Tek Pazarın dışında kalma endişesi, ticaretin büyük oranı Topluluk ülkeleriyle yapıldığı için, bu ülkeleri Topluluğa üye olmaya sevk etmiştir (Akgül Açıkmeşe, 2014: 645).

Dördüncü genişleme dalgasında ilk başvuru 1989 yılında Avusturya yapmıştır. Onu 1991'de İsveç ve 1992'de Finlandiya izlemiştir. Daha sonra İsveç ve Norveç de başvuruda bulunmuş ancak yapılan referandumlar neticesinde üyelikten çekilmişlerdir (Cini, 2003: 213). 1992 yılında imzalanan Porto Anlaşması gereği EFTA ve AB arasında Avrupa Ekonomik Alanı oluşturulmuş, bu durum tarafsız ülkelerin AB ile yakınlaşmalarına imkân tanımıştır (Negotiations for accession to the European Union, 2021).

Bu genişleme dalgası, AB'nin tarafsız ülkeleri kendi tarafına çekmesi ve Birliğin ekonomik refah seviyesini artırması anlamına geldiği için, bütünleşmede atılan önemli bir adım olarak görülmektedir. Ancak bu ülkelerin demokratik niteliği, yaşam standartlarının ve refah düzeylerinin yüksek olması sebebiyle Birlik desteğine ihtiyaç duymayacakları için, bu genişlemenin sorunsuz, hızlı ve kolay bir şekilde tamamlanacağı ifade edilse de müzakerelerde tartışmaların yaşandığı da görülmektedir. Üç ülke ile de müzakereler 1 Şubat 1993 tarihinde başlamıştır. Müzakere sürecinde en tartışmalı konular tarım, bölgesel yardım, balıkçılık kotalarının belirlenmesi ve Birlik bütçesine katkı olmuştur. Geleneksel olarak tarafsız olan bu ülkeler, ekonomik çıkarlarını ve sosyal sistemlerini koruyarak Birlik ile müzakereleri yürütmeyi amaçlamıştır. İskandinav ülkelerinin çoğu Birliğin önerdiğinden daha yüksek garantili fiyat seviyesi ve çiftçiler için yüksek gelir fiyatları teklif etmiştir (Negotiations for accession to the European Union, 2021). Bu genişleme dalgasında diğerlerinden farklı olarak aday ülkelerin müzakereleri daha çok şekillendiren taraf olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Müzakereler yürütülürken ortaya çıkan tartışmalar ve uzlaşmalardan da anlaşılacağı üzere, bu üç ülke kendi tercihlerini ve çıkarlarını maksimum seviyede koruyarak müzakereleri tamamlamışlardır.

Finlandiya, en çok tarım alanındaki düzenlemeler, Aland Adalarının statüsü ve alkollü içeceklere uygulanacak fiyatlardaki devlet alkol tekeli konularına önem göstermiştir. Yürütülen müzakereler sonucunda Finlandiya tarımda geçiş sürecine tabi olmadan, Birlik fiyatlarını doğrudan uygulamayı kabul etmiştir. Aland Adalarının askerden arındırılmış ve tarafsız statüsü ile ilgili üyelik anlaşmasına özel bir deklarasyon eklenmesini sağlamıştır. Son olarak alkol ürünlerinin perakende satışı üzerindeki tekel korunurken; üretim, ihracat ve ithalatta tekellerin parçalanması üzerine anlaşılmıştır (Sönmez, 2016: 468-469).

İsveç, en çok alkol tekelleri, çevre standartları, bütçeye katkı ve tütün konularında tartışma yaşamıştır. Alkol konusunda Finlandiya'nın aksine 4 yıllık bir geçiş süreci öngörmüştür. Çevresel standartları, alkol ve tütünle ilgili düzenlemeleri Birlik standartlarına getirdiği takdirde, halkın referandumda üyeliğe hayır oyu kullanacağı yönündeki açıklamalarla Birliğin bu konuda uzlaşmaya gitmesine imkân tanımıştır. Avrupa bütçesine net katkı yapacak olan İsveç, Topluluğun tüm yükümlülüklerine ve maliyetlerine yaptığı mali katkının aşamalı olmasını istemiş ve bütçeye katkı konusunda da 2 milyon ECU değerinde bir çiftçilik ödemesi almayı başarmıştır (Negotiations for accession to the European Union, 2021).

Avusturya ise tarım, ikincil ikamet konuları ve transit trafik alanlarında müzakereler sırasında tartışma yaşamıştır. Komisyon uzlaşma önerisinde bulunsa da özellikle Avusturya, Birliğe düşük katkı sağlayıp, karşılığında yapısal fonlardan destek almak istediğini ifade etmiştir. Sonuçta Avusturya, AB'nin kendi çiftçilerine yönelik bazı mali yardımları üstlenmesini kabul etmiş ve böylece uzlaşma sağlanmıştır. Ancak yine Finlandiya'dan farklı olarak ülkenin kendi kurallarını 4 yıllık bir geçiş süreci içerisinde devam ettirebileceği yönünde bir karar alınmıştır (Sönmez, 2016: 467-468).

Müzakerelerde tartışmalı konular olmasına rağmen, bazı Birlik üyeleri müzakerelerin hızlı sonuçlanmasını istemiştir. Örneğin, Almanya için Avusturya'nın Birliğe katılması önemliyken, Birleşik Krallık ve Danimarka için İskandinav ülkelerinin katılımı daha önemli olmuştur. Bu ülkelerin istekleri müzakerelerde son dakika tavizleri verilmesine de yol açmıştır. Böylece Birlik, üç aday ülkenin müzakerelerini 13 ay gibi kısa bir sürede tamamlamış ve 1995 yılı itibarıyla üye sayısını 15'e çıkarmıştır (The accession of Austria, Finland and Sweden to the European Union, 2021).

5. Beşinci Genişleme: 10 Ülke

Beşinci genişleme dalgası, genel itibarıyla Birliğin yeni bir döneme girdiğinin ve genişlemede yeni bir strateji geliştirdiğinin kanıtıdır. Bundan önce aynı anda en fazla 4 ülkenin müzakerelerini yürütürken, 2004 genişlemesiyle toplamda 13 ülke müzakere yürütmüştür. Bu stratejik uygulamanın hem genel olarak hem de ülke bazında değerlendirilmesi gerekmektedir. Genel olarak bakıldığında, ilk olarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Avrupa kıtasında bütünleşmiş bir Avrupa idealinin gerçekleşmesi için fırsat doğduğu görülmektedir. Bu genişlemeyle doğu ve batı birleşerek bütüncül bir Avrupa hayali de gerçekleşecektir. İkinci konu bölgede siyasal istikrarın sağlanmasıdır. Komünizmin çöküşüyle ideolojik olarak dağılan bölgede etnik ve milliyetçi çatışmaların çıkmaması adına, Birlik çatısı altına girmeleri önemli görülmektedir. Üçüncü konu, Birliğin Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde Rusya ile yaşadığı stratejik rekabetten kaynaklanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın kendini toplayıp etki alanlarını yeniden kazanma sürecine girmeden, Batıya entegre olmanın yollarını arayan Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe kazandırılması gerekmektedir. Son olarak, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi sonrası, Almanya'nın tarihsel bağları olduğu Doğu Avrupa ülkelerine yönelip desteklemesinin, bu ülkelerin üyelik süreçlerinin başlatılmasını teşvik ettiği söylenebilmektedir (Özdemir, 2015: 291-292). Ayrıca bu genişleme

dalgasında daha da net anlaşılacağı üzere, Birlik üye ülkelerinden özellikle güçlü kabul edilen bir ülkenin desteğini arkasına alan aday ülkenin müzakerelerde kendi çıkarlarını daha fazla ön planda tutarak pazarlık yaptığı görülebilmektedir.

Çalışmada ülkelerin üyelik sürecinde itici ya da frenleyici güçler incelenirken daha çok iktidarda bulunan karar alıcıların AB üyeliğine bakışı süreci üzerinde durulmuştur. Bunun dışında iktidarda olmayan diğer siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşlarının ya da sendikaların da süreç üzerinde etkili olduğu örneklerle de karşılaşılabilmektedir. Almanya, Fransa, Danimarka, İtalya ve Hollanda gibi ülkelerde Doğu genişlemesini destekleyen partiler olduğu gibi, karşı çıkan partilerin de bulunduğu bilinmektedir. En çok AB kimliğine uygun olmadıkları gerekçesiyle ve göç dalgası yaşanacağı düşüncesiyle bu ülkelerin AB üyeliğine karşı çıkan görüşlerin olduğu aşikardır. Örneğin Polonya'da 'Polonyalı Muslukçu' söylemi üzerinden Fransa, Avusturya ve Hollanda'da bazı siyasi partilerin Polonya'nın üyeliğine karşı çıkması söz konusu olmuştur. Finlandiya'da da Finlandiya İşçi Sendikası'nın Estonya'nın üyeliği gerçekleşirse Estonyalı işçilerin Finlandiya pazarını işgal edeceğine yönelik söylemler yoluyla üyelik sürecinde tartışmalar yaşanmasına sebep olduğu görülmektedir (Akdemir, 2013: 127). Bu bağlamda aşırı sağ partilerin, işçi sendikalarının ve Avrupa kuşkucusu partilerin bu sürece bakışları da ayrı bir çalışma konusu oluşturmaktadır. Bu sebeple her ülkenin iç siyasetindeki görüşlerin genişlemeye yansımaları mümkün olduğu kadar ele alınmakla birlikte, çalışma çoğunlukla üyelik dönemi itibarıyla karar alıcı konumda bulunan görüşlerin genişlemeye etkisiyle sınırlandırılmıştır.

Bu genel değerlendirme sonrası, genişlemenin dinamiklerine biraz daha yakından bakmak gerekmektedir. 10 ülkenin üyeliği ile sonuçlanan bu genişleme dalgası sadece Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliğini kapsamamakta, aynı zamanda 3. Akdeniz genişlemesi olarak da adlandırılabilen Kıbrıs ve Malta'nın üyeliklerini de içermektedir. Her bölgenin kendine has dinamikleri olduğu için bu genişlemeyi alt başlıklar altında ele almak daha doğru olmaktadır. Buna göre önce Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerinin üyelik süreçleri, daha sonra da Akdeniz ülkelerinin üyelik süreçleri incelenecektir.

5.1. Beşinci Genişleme: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan MDA ülkeleri (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya) Demir Perde ile ayrıldıkları Avrupa'ya tekrar geri dönmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu ülkelerin ekonomik ve siyasi koşulları sebebiyle hemen üye olabilmeleri mümkün olmadığından, Birlik üç aşamalı bir süreç başlatmıştır. Başlangıçta bu ülkelerle ekonomik anlamda yakınlaşılabilmesi için imzalanan ekonomik ve ticari iş birliği anlaşmaları karşımıza çıkmaktadır. İkinci aşamada mali ve teknik yardımların olduğu görülmekte, son aşamada ise ortaklık ilişkisi tesis etmek için ortaya konan Avrupa Anlaşmalarının imzalanması söz konusu olmaktadır (Avery & Cameron, 1999: 15-16). Bu süreçte 1994-1996 yılları arasında bu devletlerin üyelik başvurularını yapmaya başladıkları görülmektedir. Avrupa Konseyi, Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi ile Kopenhag Kriterleri çerçevesinde üyeliğe en iyi hazırlanan altı ülke ile katılım müzakerelerine başlanmasını kararlaştırmıştır. Bu ülkeler; Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya ve Kıbrıs şeklinde sıralanmaktadır (Akdoğan, 2015: 49). Her aday ülke farklı gelişim düzeyinde olduğu için müzakere süreçlerinin de farklı değerlendirilmesi bunun doğal sonucu olmaktadır. Müzakerelere ilk başlayan Lüksemburg Grubu ülkelerinde, Polonya (büyüklüğü, ekonomik önemi ve coğrafi konumu nedeniyle), Çek Cumhuriyeti ve Macaristan (ekonomik gelişmişlikleri, merkezi konumları ve kültürel olarak Batı Avrupa ile uyumlu olmaları nedeniyle) ön plana çıkmışlardır. Bu üç ülkeye Estonya ve Slovenya'nın eklenmesi ise sadece koşulları sağlamaları nedeniyle değil, genişlemenin AB ve NATO genişlemesi ile paralel gitmediğini Rusya'ya göstermek amacıyla da gerçekleşmiştir. Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin Birliğe alınmasının itici gücü Almanya iken, İskandinav ülkeleri Estonya'nın, Almanya ve Avusturya da Slovenya'nın itici gücü olarak değerlendirilmektedir (Dinan, 2008: 338).

Bu grupta ilk olarak Almanya'nın itici güç olduğu Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan üzerinden konuyu incelemek gerekmektedir. Bu üç ülke Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra siyasi açıdan çok partili parlamenter demokrasiye geçiş yapmış; ekonomik açıdan ise pazar ekonomisine doğru planlı bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Almanya'nın önderliğinde Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti 1990'lar boyunca doğrudan dış yatırımın önemli bir bölümünü ülkelere çekmeyi başarmışlardır. Bu ülkelerin Almanya ile yürüttükleri ihracat ve ithalattaki paylarının %30 civarında olduğu görülmektedir. Polonya'nın Almanya açısından ticari önemi büyüktür. Bu önem özellikle motorlu taşıt yedek parça ve aksesuarlarının üretilip Almanya'ya ihraç edilmesinden kaynaklanmaktadır. Alman araba markalarının birçok parçasının Polonya'da üretilip Almanya'ya gönderildiği bilinmektedir. Bu durum, Almanya'nın Polonya üyeliğinin gerçekleşmesi adına gösterdiği çabanın daha net anlaşılmasını sağlamaktadır (Bittorf, 2020: 2). Çek Cumhuriyeti, eski Doğu Bloğu devletleri arasında en gelişmiş ve sanayileşmiş ekonomilerden biridir. Çek Cumhuriyeti en çok Almanya, Polonya ve Slovakya'ya ihracat yapmaktadır (Akdoğan, 2015: 54-57). Macaristan da aynı şekilde, Almanya ile yakın ticari ilişkiler içerisinde bulunmaktadır. Alman şirketleri giderek teknolojik açıdan gelişmiş üretim ve hizmetlere yatırım yapmakta ve bu ülkelerde araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin gelişmesine yardım etmektedir (Polish-German economic relations, 2022). Dolayısıyla bu ülkelerin Almanya desteğini arkalarına almaları doğal karşılanmaktadır.

Askeri ve ekonomik güçten yoksun olan ve coğrafi büyüklük avantajı olmayan Estonya gibi ülkelerin müzakerelerinin sonuçlanması sürecinde diğer ülkelerle bağlarının ön plana çıkması gerekmektedir. Estonya genelde diğer Baltık ülkeleri olan Letonya ve Litvanya ile birlikte değerlendirilirken, AB ülkeleriyle olumlu ilişkiler geliştiren Estonya'nın ilk grupta yer alması diğer Baltık ülkeleri arasında hoşnutsuzluğa yol açmıştır (Yıldırımka, 2015: 85-86). Estonya, AB'nin işçilerin serbest dolaşımına geçici sınırlandırma getirme önerisini, küçük bir ülke olması sebebiyle göç açısından bir tehlike arz etmeyeceği gerekçesiyle geciktirmiş, Polonya ile birlikte bu öneriyi en son imzalayan devlet olmuştur (Streiman, 2007: 169). İskandinav ülkeleri tarafından üyeliği desteklenen Estonya, müzakerelerde balık ürünleri çerçevesinde uzlaşmakta zorlanmıştır. Balıkçılık konusunda, Birliğin Norveç ve İzlanda'ya yönelik politikalarını Estonya'nın da kabul etmek zorunda kalması ve bu durumun da hammadde fiyatlarını artırarak Estonya'nın balıkçılık sektörünü olumsuz etkileyeceği düşüncesi söz konusu olmuştur. Ancak müzakereler kapsamında AB, Norveç ve İzlanda'dan ithal edilen balık ürünlerinin kotasını artırmış ve böylece Estonya ile bu konuda uzlaşmaya varmıştır (Yıldırımka, 2015: 92-93).

Müzakere süreçlerinde bazı devletler aralarında sorun olan devletlerle bu sorunlarını pazarlık konusu haline getirmişlerdir. Slovenya'nın üyeliğinde bu durum karşımıza İtalya ile çıkmaktadır. İtalya Slovenya'nın gayrimenkul mülkiyet edinme hakkını yabancılara da tanınması için fasillara ilişkin veto yetkisini kullanmıştır. Ayrıca nükleer tesisler, AVNOJ kararları (Slovenya'daki etnik Almanların sınır dışı edilmesine ve onların mülklerinin kamulaştırılmasına yol açan kararlar) ve Duty Free alışveriş merkezlerine dair konular da bu anlamda örnek olarak gösterilebilmektedir (Karayığit, 2015: 222). Etnik homojenliği ve yüksek ekonomik kalkınmışlık düzeyi ile eski Yugoslavya Cumhuriyetleri arasında en istikrarlı olan ülke Slovenya'dır. Her ne kadar İtalya ile arasında süregelen toprak sorunu AB ile ilişkilerini geciktirmiş olsa da Almanya ve Avusturya'nın desteğini arkasına alan Slovenya müzakereleri hızlıca ilerletmiştir (Goetz, 2005: 261).

Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi'nde, Konsey Komisyon'un tavsiyesini kabul ederek, geri kalan 6 ülkeyle müzakerelere başlama kararı almıştır. Bu ülkeler; Letonya, Litvanya, Slovakya, Malta, Bulgaristan ve Romanya şeklinde sıralanmaktadır. Ancak bu ülkelerden Romanya ve Bulgaristan yeterli gelişim gösteremedikleri gerekçesiyle diğer ülkelerin gerisinde kalmış ve müzakerelere ancak 2000 yılında başlayabilmişlerdir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2021).

Danimarka, İsveç ve Birleşik Krallık birinci ve ikinci dalga şeklinde ifade edilen bu dönemin reform sürecini sekteye uğratabileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca Baltık ülkeleri arasındaki ekonomik farklılıkların ayrıma gitmeyi gerektirecek kadar büyük olmadığını da belirtmişlerdir. Ancak yine de Doğu Avrupa genişlemesi ile ilgili müzakereler iki dalga halinde yürütülmüştür. Letonya ve Litvanya, ilk dalga ülkeleri arasında yer alamayan Baltık ülkeleri olarak yine İskandinav ülkeleri tarafından desteklenmişlerdir. Letonya ile ilgili en önemli konu, Sovyetler Birliği döneminde baskılanmış ulusal kimliği ve Letonca'yı yeniden canlandırma sorunudur. Nüfusun önemli bir kısmını oluşturan ve ağırlıklı olarak Rusça konuşan ülkedeki azınlıkların entegrasyon süreci ile ilgili sorunlar Komisyon tarafından sıklıkla dile getirilmiş, sorun tam olarak çözülmeden Letonya'nın üyeliği yine de gerçekleşmiştir. Bu durum genişlemenin Letonya için siyasi yönünün ağır bastığının bir göstergesidir (Yurttaş, 2015: 285, 303).

Litvanya açısından ise, Kaliningrad konusunun öne çıktığı görülmektedir. Schengen kuralları ile ilgili sorun yaşama olasılığı en yüksek ülkeler Polonya ve Litvanya olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya Federasyonu ile kara bağlantısı olmayan Rus toprağı Kaliningrad sebebiyle Rusya, Belarus ve Ukrayna ile olan sınırlarda yeni güvenlik mekanizmaları kurulması gerekmiştir. Avrupa Komisyonu 'basitleştirilmiş transit belgesi' adı altında bir düzenlemeyle Rusya Federasyonu'nu ikna etmeye çalışmıştır. Konu hakkında 2002 yılında bir uzlaşma sağlanmış ve 2004 yılında çözüm süreci tamamlanmıştır. Litvanya'nın AB üyeliği esnasında karşılaştığı bir diğer sorun ise Ignalina nükleer reaktörünün (INR) kapatılmasıdır. Birliğin reaktörün kapatılmasını istemesinin sebebi kullanılan teknolojinin Çernobil reaktöründe kullanılan teknoloji ile aynı olmasından kaynaklanmaktadır. Birlik reaktörün kapatılmasının maliyetini 2,5 milyar avronun üzerinde bir yardım yaparak üstlenmiştir. Santralin kapatılması, yarattığı istihdamın ortadan kalkması sebebiyle halk tarafından olumlu karşılanmamış ve yapılan referandumda AB üyeliğine %88 oranında ret oyu çıkmıştır. Ancak katılımın %50 civarında olması hükümetin bu referandumu değerlendirmemesiyle ve müzakerelere reaktörü kapattıktan sonra devam etmesi ile sonuçlanmıştır (Gözkaman, 2015: 327-329).

İkinci dalga ülkelerinden sadece Slovakya siyasi kriterleri başlangıçta yerine getiremediği için diğer ülkelerin gerisinde kalmıştır. Ülkenin demokratik dönüşümü diğerlerine göre daha uzun bir süreçte gerçekleşmiştir. Ülkedeki milliyetçi hareketlerin Birliğe üyelikte bir dezavantaj olduğu ifade edilmiştir. Ancak Slovak halkının AB üyeliği konusunda yönetimden daha istekli olduğu görülmektedir. Zira bir sonraki seçimlerde Birlik üyeliği yanlısı bir koalisyonun kurulmasına ve Birlik ile ilişkilerin yeniden canlandırılmasına imkân tanımışlardır. Slovakya da birinci grup ülkelerle birlikte 2004 yılında AB üyesi haline gelmiştir (Sönmez, 2015: 361).

Görüldüğü üzere bu genişlemenin tarihsel ve stratejik temelleri olduğu gibi ekonomik temelleri de bulunmaktadır. Genişleme öncesi dönem incelendiğinde, ihracatta diğerlerine göre en yüksek paya sahip olan ülkelerin Avusturya, Almanya ve Finlandiya gibi sınır devletleri olduğu görülmektedir. Sınır devleti olmayan Birleşik Krallık, İrlanda, Fransa, Portekiz ve İspanya'da ise ihracat oranları düşük seyretmektedir. Bu bağlamda MDA ekonomilerine yakın olan ve bu

ekonomilere dâhil olan ülkelerin de bunların üyeliğinden pazarların genişlemesi ve ülkelerinin daha iyi korunması yoluyla en fazla faydayı elde edecekleri varsayılmaktadır (Schimmelfennig, 2001: 50). Bu durum da devletlerin sınırlarını paylaştığı ve ticari anlamda da ilişki kurduğu devletlerin üyeliğini neden desteklediklerini açıklamaktadır.

2004 genişlemesindeki ülkelerin üyeliğine herkesin sıcak bakmadığı aşikardır. Nispeten daha az gelişmiş üye ülkelerin, Doğu Avrupa ülkelerinin tarım, tekstil, deri ve metal işleme gibi endüstrilerde uzman olmaları sebebiyle, bu üyeliklerden olumsuz etkilenebilecekleri ifade edilmektedir. Büyük bir göç dalgasından korkan Almanya ve Avusturya'nın talebi üzerine kişilerin serbest dolaşımının kısıtlandığı ve emekten ziyade mal ve sermayenin hareketliliğine odaklanıldığı da bilinmektedir. Fransa'nın bu ülkelerle ihracatının düşük olmasının yanı sıra bir de Birliğin merkezinin Doğu Avrupa'ya kaymasından duyduğu endişeden de bahsetmek gerekmektedir. Bunun bir sebebi de gelecek olan Doğu Avrupa ülkelerinden bazılarının Almanya destekli olması ve Birliğin karar alma mekanizmasında Almanya lehine bir kayma olacağından hoşnut olmamasıdır. Bu konu Fransa'nın Doğu genişlemesine neden istekli olmadığını açıklaması olarak karşımıza çıkmaktadır (Moravcsik, 1998: 26-28).

Bu doğrultuda coğrafi bir sınıflandırma yapmak da mümkündür. Genişleme tercihlerindeki coğrafi dağılıma bakıldığında, Yunanistan ve İtalya dışında, MDA'ya sınırı olan ülkelerin genişlemenin itici güçleri, Birleşik Krallık dışındaki daha uzak ülkelerin de frenleyicileri olduğu görülmektedir (Schimmelfennig, 2003: 42). MDA genişlemesinde kazanımların çoğu coğrafi olarak yeni üyelere yakın olan İsveç, Danimarka, Almanya ve Avusturya üzerinde yoğunlaşmaktadır (Plumper & Schneider, 2007: 572). Kuzeydeki ülkelerin (Finlandiya, Danimarka, İsveç gibi) güvenlik ve ekonomi anlamında kazanımları olacağı öngörülürken, Yunanistan ve İtalya gibi güney ülkelerinin bütçe rekabeti konusunda endişe duydukları ve Doğu güvenliğinden ziyade Akdeniz güvenliğine daha fazla önem verdikleri ifade edilmektedir. Portekiz, İspanya, İrlanda ticaret ve bütçe rekabetinden endişe duyarken, Fransa Birliğin jeopolitik kaymasından rahatsız olmaktadır. Benelüks ülkelerinin ticari anlamda kaybedecekleri ya da kazanacakları bir durum olmadığı için genişlemeye daha nötr baktıkları bilinmektedir (Schimmelfennig, 2001: 53). Birleşik Krallık ise coğrafi olarak beşinci genişleme dalgasındaki hiçbir ülkeyle yakın olmamasına rağmen, genişlemeyi desteklemektedir. Bunun sebebi ise, Birleşik Krallığın Avrupa bütünleşmesine kuşkucu bakışıyla açıklanmaktadır. Avrupa kuşkuculuğunun en gelişmiş olduğu ülke olan Birleşik Krallık, Birliğin genişlemesinin, derinleşmeyi zorlaştıracaklarını ve entegrasyonun homojenliğini bozacağını düşündüğü için, büyük çaplı bir genişlemeyi desteklemiştir (Grabbe & Hughes, 1998: 5).

5.2. Beşinci Genişleme: Akdeniz Ülkeleri

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Malta, Avrupa'daki mikro ada ülkeleri olarak değerlendirilmektedir (Pace, 2006: 37). Bu iki ada ülkesinin Birliğin Akdeniz politikalarıyla önem kazanıyor olması, onların genişleme sürecine dahil edilmesini gerekli kılmıştır. 1961 yılında Kıbrıslı Rumlarla Birleşik Krallık arasında imzalanan Tercihli Ticaret Anlaşması ile başlayan 2004 yılında sonuçlanan Birliğe tam üyelik yolunda GKRY, AB'ye katılım başvurusunu ilk 1990 yılında yapmıştır. Kıbrıs'ta katılım müzakereleri dördüncü genişleme ile aynı zamanda gerçekleştirilebilecekken, Adanın Türk işgali altındaki bölünmüşlüğü sebebiyle Birlik Kıbrıs'ın üyeliğini rafa kaldırmıştır (Dinan, 2008: 342). 1997 yılında Lüksemburg grubuna dahil olup katılım müzakerelerinin başlanmasına onay verilen Kıbrıs, aslında üye devletler tarafından kararsızlıkla değerlendirilmiştir. Ancak Yunanistan'ın Kıbrıs'ın üyeliğinin sağlanmaması halinde, genişleme sürecinin tamamını veto edeceği tehdidinde bulunması, Birliğin konuyu tekrar masaya yatırmasına yol açmıştır (Tocci, 2004: 97).

Müzakere sürecinde, Kıbrıs'ın ortak pazar, rekabet politikası, çevre, tarım, vergilendirme ve gemicilik gibi konularda sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Tüm bu sorunların temelinde vergilendirme ve offshore sektörü ön plana çıkmaktadır. Kıbrıs'ın 1970'lerden beri offshore merkezi olarak kabul görmesi, Kıbrıs ile AB arasında vergilendirme konusunun masaya yatırılmasına sebep olmuştur (Güner, 2015: 132-137). Çok uluslu şirketler için vergi konusu uzun yıllardır tartışılmaktadır. Vergiyi kendileri için bir maliyet unsuru olarak gören çok uluslu şirketler, maliyet avantajı elde etmek için vergi kaçırma ve vergiden kaçınma politikaları geliştirebilmektedir. Günümüzde offshore merkezi ya da vergi cenneti olarak ifade edilen bölgelerin neredeyse tamamı geçmişte bir devletin sömürgesi konumundayken, bu alanda faaliyet gösteren ve danışmanlık yapan kuruluşların en yoğun olduğu ülke ise Birleşik Krallık'tır (Aktuğ ve Pehlivan, 2021: 319).

Vergi cennetlerinin sınıflandırmasını yapan birçok çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ilki jeopolitik açıdan konuyu ele almaktadır. Buna göre ilk grup İngiltere'de, 'City of London' adlı finans merkeziyle ilişki içinde olan eski İngiliz sömürgeleri veya İngiltere'nin himayesinde bulunan ada ülkeleridir (Jersey, Guernsey, Man Adası, Cayman Adaları, Bermuda, Virjin Adaları, Turks ve Caicos Adaları, Cebelitarık, Manş Adaları...). İkinci grup ise Avrupa'da yer alan Hollanda, Lüksemburg, İrlanda, Lihtenştayn, İsviçre ve Belçika gibi ülkelerdir (Aktuğ ve Pehlivan, 2021: 320). 17. yüzyılda Hollanda'nın, ardından 19. yüzyılda İngiltere'nin offshore sistemine hegemon olmasından bahsedilse de 20. yüzyılda bu güç ABD'ye doğru kaymıştır. 19. yüzyıl sonrası Britanya İmparatorluğu siyasi gücünü kaybetse de eski sömürgelerindeki nüfuzu sayesinde gayri resmi bir finans ağının hala en güçlü yöneticisi olarak değerlendirilmektedir (Shaxson, 2022). İngiltere'de kurulan City of London'ın uluslararası finansal hareketlerdeki rolüne bakıldığında İngiltere'nin, çok uluslu şirketlerin vergi kaçırmasına yardım eden birçok bölgeyi kontrol ettiği anlaşılmaktadır. Bunların bir kısmı hukuken İngiltere'nin deniz aşırı

mülkü iken, bazıları himayesinde olan bölgelerdir. Bunların dışında, Hong Kong, Singapur, Güney Kıbrıs, Malta gibi eskiden Britanya İmparatorluğu'na bağlı olan birçok devlette halen İngiltere'nin önemli bir etkisi olduğu kabul edilmektedir (Aktuğ ve Pehlivan, 2021: 325-326).

2017 yılında yapılan bir diğer çalışma ise offshore merkezlerini 'batık' ve 'kanal' merkezler şeklinde ikiye ayırmıştır. Buna göre vergiden kaçan sermaye için kanal işlevi gören ülkeler İngiltere, Hollanda, İsviçre, Singapur ve İrlanda olarak sıralanmakta, diğer 24 ülke ise kanal ülkeler üzerinden gelen sermayenin yönlendirildiği batık merkezler olarak değerlendirilmektedir. Cebelitarık, Malta ve Güney Kıbrıs da İngiliz himayesindeki diğer bölgeler gibi bu kategori içerisinde yer almaktadır (Garcia-Bernardo, et al., 2017: 6). Bu durum offshore merkezlerinin arkasında mutlaka bir büyük devletin desteğinin olduğunu göstermektedir. Bu destek olmadan, ekonomik, siyasi ve askeri anlamda güçlü olmayan ada devletlerinin uluslararası sermaye hareketleri bağlamında sahip olduğu bu etkinin mümkün olmayacağı da aşikardır.

Kıbrıs'ta uygulanan vergi sistemi, ABD, Sovyetler Birliği ve daha sonra Rusya ile Yugoslav şirketlerin yatırımlarına sahne olmuştur. Böylece dünyanın her bölgesine milyonlarca doların serbest şekilde yayılmasına yol açmıştır. Bu durum Kıbrıs'ın Birlik ile müzakerelerinde rekabet politikasını da şekillendirmiştir. Müzakerelerde vergi düzenlemesine gidilmesi için ısrar eden AB, 'Büyük Baba' adı verilen bir kuralı uygulamaya koymuş ve böylece Adada mevcut olan offshore sektörünün ve belli yatırımların ülkeden ayrılmaması için 2005 yılına kadar eski vergi sisteminin uygulanmasını kabul etmiştir. Bundan sonraki dönemlerde ise, vergi oranları yeniden düzenlenmiş, böylece Kıbrıs yeni bir vergi sistemi kurmak zorunda kalmıştır. Ancak yine de Adada offshore hesapları bulunan şirketlerin minimum zarar göreceği bir sistemin oluşturulduğu görülmektedir (Günar, 2015: 132-137). Her ne kadar birçok uluslararası kuruluş gibi AB de vergi kaçakçılığını ve gelir düzeyi farklılıklarını minimuma indirme yolunda politikalar izlese de bu mücadelede yetersiz kaldığı, müzakerelerde orta noktada uzlaşılmasından da belli olmaktadır (Aktuğ ve Pehlivan, 2021: 326).

Kıbrıs'ın ticari anlamda önemine değinildikten sonra konuya siyasi olarak bakıldığında, Adanın bölünmüşlüğü'nün çözüm sürecine Birleşmiş Milletler'in (BM) de dahil olduğu (Tüzünkan ve Koldaş, 2013: 91) ancak Aralık 2002'de Konsey'in, BM himayesindeki tüm diplomatik çabalara rağmen, Adanın bölünmesine ilişkin herhangi bir siyasi çözüm olmaksızın müzakereleri sonuçlandırdığı görülmektedir (Accession negotiations, 2022). BM Genel sekreteri Kofi Annan'ın öncülüğünde hazırlanan Annan Planı için, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tarafından %64,9 oranında evet oyu kullanılırken, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi %75,83 oranında hayır oyu kullanmıştır. Hayır oyunun sebepleri değerlendirildiğinde, öncelikle planın mülkiyetle ilgili maddelerinin Kıbrıslı Rumlar tarafından olumsuz karşılandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, Rumlar federe bir devlet yapısı altında ekonomik refahı ve siyasi eşitliği Kıbrıslı Türklerle paylaşma arzusunda değildirler. Halkın bu bakış açısı siyasiler tarafından da desteklenmiş ve Güney Kıbrıslı siyasilerin de referanduma etkisi olduğu görülmüştür. Tassos Papadopoulos referandum oylaması öncesi televizyonlarda açıklamalar yapmış, Kıbrıslı Rumların taleplerinin karşılanmadığını ifade etmiş ve Kıbrıs'ı yeniden birleşme yerine bölünme yoluna sokma amaçlı olduğunu söylediği Annan Planı'nın Türk işgalini meşru hale getirdiğini açıklamıştır. Kıbrıs Rum Ortodoks kilisesi de Annan Planı'nı destekleyen vatandaşların öldükten sonra cennete girme ihtimalleri olmadığını duyurarak dini açıdan da referandumu etkilemiştir. Bu doğrultuda Kıbrıslı Rumlar zaten referandumdan bir hafta sonra AB üyesi olacakları için referandumda çoğunlukla hayır oyunu kullanmışlardır (Dinçer, 2019: 64).

Birleşik Krallığın ABD ile birlikte taslak çalışmasını yürüttüğü Annan Planı'nın hayır propagandaları eşliğinde Rum kesimi tarafından reddedilmesinin, her ne kadar Birleşik Krallık tarafından üzücü karşılandığı açıklanmış, Kıbrıs'ın Birliğe üyeliğinin Annan Planı referandumundan bağımsız olarak gerçekleşmiş olması, sorunun ABD ve BM müdahalesine imkân tanımadan Birliğin bir iç meselesi haline gelmesine sebep olmuştur (The treaty of accession and ratifications, 2022).

Sonuç olarak Güney Kıbrıs Rum Kesimi siyasi açıdan sorunlu ve çözümsüz bir halde 2004 yılında Birlik üyesi haline gelmiştir. Böylece Birlik 'sorunsuz üye kabulü' ilkesinden de ödün vermiş bulunmaktadır (Ongan, 2020: 472). Bu süreçte Yunanistan'ın Kıbrıs'ın üyeliği için yoğun baskıları ve üyelik olmadığı taktirde genişlemeyi veto edeceğini ifade etmesi; eskiden Birleşik Krallığın himayesinde olan Kıbrıs'ın diğer denizaşırı bölgelerde olduğu gibi offshore sektörü sebebiyle Birlik içerisine dahil edilmesinin istenmesi ve Annan Planı'nın Rum kesimi tarafından reddedilmesiyle, Amerikan müdahalesi ve gözetiminden bağımsız bir şekilde, Birliğin belki de siyasi açıdan en sorunlu ülkeyi üyeliğe kabul etmesi söz konusu olmuştur.

Malta, Helsinki grubu ülkeleri ile birlikte adaylık sürecini yürütmüştür ancak ilk başvurusunu 1990 yılında yapmıştır. Ülkedeki siyasi yapının ikiliği, üyeliğin sürecini de etkilemiştir. Malta İşçi Partisi Birleşik Krallık ile siyasi entegrasyonu destekleyip AB üyeliğini istemezken; Birleşik Krallıktan kopulmasını destekleyen Milliyetçi Parti AB üyeliğinin bu anlamda önemli olduğunu savunmaktadır. Yapılan ilk başvuru, İşçi Partisi tarafından bu sebeple askıya alınmıştır. AB Malta'yı uzun bir süre Kuzey Afrika ülkeleriyle, özellikle Libya ile kurduğu ilişkiler kapsamında 'Libya'nın Truva atı' ya da 'Kuzey Afrika'nın geçiş kapısı' gibi ifadelerle değerlendirmiştir (Pace, 2001: 127). Ayrıca, Avrupa değerleri ve kurumsallaşması konusunda deneyimsiz gördüğü Malta'nın, Lüksemburg gibi küçük olmasına rağmen onunla aynı öneme sahip olamayacağını da belirtmiştir. 1998 yılında Milliyetçi Parti döneminde Malta tekrar başvurusunu yapmış ve Komisyon olumlu rapor vermiştir.

Malta'nın üyeliğinde Birliğin bu dönemde genel olarak bakış açısı; Akdeniz'in Doğu Avrupa'ya açılan kapılarından biri olması, daha önce eleştirdiğinin aksine Kuzey Afrika'daki komşularla kurulacak köprüde bir araç olması ve Akdeniz'in güney kanadının istikrarı konusunda üyeliğin gerekliliği çerçevesine odaklanmış ve 2004 yılında tam üyeliği gerçekleştirmiştir (Dinan, 2008: 163).

Bu durumda geniş çaplı gerçekleşen 2004 genişlemesi yorumlandığında, kolektif bir Birlik çıkarından ziyade, ulusal refah, ekonomi ve güvenlik çıkarları doğrultusunda ülkelerin bireysel çıkarları ile şekillenen bir süreç olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

6. Altıncı Genişleme: Bulgaristan ve Romanya

1999 yılında ilan edilen Helsinki grubu ülkeleri arasında yer alan Bulgaristan ve Romanya ile müzakereler 2000 yılında başlamıştır. Bu iki ülke diğer aday ülkelerin aksine mevcut üye devletler içerisinde hiçbir destekçiye sahip değildir. Her ne kadar Bulgaristan Yunanistan'ın komşusu olsa da Yunanistan Kıbrıs konusuna ağırlık vermiş, Bulgaristan'ı desteklememiştir. Herhangi bir itici gücü olmaması, Bulgaristan'ın üyeliğini yavaşlatan önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bulgaristan'ı üyeliğe yaklaştıran en önemli olay Kosova krizi esnasında 1999 NATO harekâtında eski müttefiki Rusya'yı hiçe sayarak NATO eylemlerini desteklemesi olmuştur. Bu durum Bulgaristan'ın AB üyeliğine yardımcı olan önemli siyasi bir durumdur. Bulgaristan'ın üyelik müzakerelerinde Roman azınlığın entegrasyonu konusu ve ülkedeki nükleer güç istasyonlarının tehlikeli bulunup Birlik tarafından kapatılmasının istenmesi en önemli gelişmeler olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca ülkedeki adli ve idari reformların geliştirilmesi ve yolsuzlukla mücadele konusu da önemli başlıklar arasında yer almaktadır. Romanya da benzer şekilde şeffaflık ve yolsuzlukla mücadele konusunda önemli adımlar atmaya çalışmaktadır. Her ne kadar tarihsel olarak Fransa tarafından nispeten destekleniyor olsa da ilerleme raporlarında da belirtildiği üzere, yolsuzlukla mücadelede önlemlerin alınması ve özellikle çingene azınlıkların hakları konusunda sorumlulukların artırılması Romanya'dan beklenen gelişmelerdir. Ancak bu noktada esas dikkat çeken konu, Fransa'nın Romanya'yı destekleme sebeplerine dair net bir bilgiye ulaşılammışken, üyelik gerçekleştikten 3 yıl sonra, 2010 yılında Sarkozy yönetiminin baskısıyla Fransa ve Romanya arasında imzalanan ikili bir anlaşma ile Fransız topraklarındaki Roman vatandaşların kontrol edilmesi ve Fransa'dan sınır dışı edilip Romanya'ya geri gönderilmesinin karara bağlanmasıdır (Vrăbiescu, 2019: 35). Bu durumun Fransa'nın Romanya'nın üyeliğini destekleme sürecinde etkili olup olmadığı ise tartışma konusudur.

Bulgaristan ve Romanya'nın üyelikleri, Birliğin MDA genişlemesini tamamlaması anlamına gelmektedir. Her ne kadar bu ülkeleri destekleyen bir üye devlet bulunmasa da siyasi anlamda ve ekonomik anlamda kendilerini halen geliştirmeleri gereken ülkeler olsalar da yedi yıllık bir müzakere sürecinin ardından 2007 yılında bu iki ülkenin AB üyesi haline geldiği görülmektedir.

7. Yedinci Genişleme: Hırvatistan

2004 ve 2007 genişlemeleri ile MDA ülkelerini Birliğe kattıktan sonra, AB bir sonraki hedef olarak Batı Balkanlara yönelmiştir. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin içerisinde yer alan altı federe devletten biri olan Hırvatistan, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanmıştır. Hırvatistan'ın tanınması Almanya'nın desteğiyle olmuştur. 19. yüzyılda Avusturya'nın yönetimi altındaki Hırvatistan'da resmi dil Almancadır ve Hırvatların Katolik olması da onları Almanya ve Avusturya ile yakınlaştıran önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ı tanınması, Birlik üyelerinin de 1992 yılında bu ülkeleri tanımasıyla sonuçlanmıştır (Özdemir, 2015: 295).

21 Şubat 2003 tarihinde AB'ye katılım için başvuran Hırvatistan için Komisyon 2004'te olumlu görüş bildirmiş, Mart 2005'te Hırvatistan Üyelik Müzakereleri Çerçevesini kabul etmiştir. Ancak, Hırvatistan ile müzakereler, savaş suçu işlemekle itham edilen General Ante Gotovina'yı tutuklayarak Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne teslim etmediği ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile tam işbirliği yapmadığı gerekçesiyle ertelenmiştir. Ertelenmede en çok Birleşik Krallığın ısrarcı olduğu, Almanya ve Avusturya'nın ise Gotovina şartı olmadan müzakerelerin başlamasını talep ettikleri bilinmektedir. 2005 yılında Gotovina'nın yakalanmasıyla müzakereler de Ekim 2005'te başlamıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2021).

Hırvatistan'ın AB üyeliğini destekleyen itici güçler Almanya ve Avusturya iken, Hırvatistan'ın üyeliğini frenleyen devletlerden de bahsetmek gerekmektedir. İlk olarak Slovenya ile yaşadığı sınır sorununun, Hırvatistan'ın müzakerelerini etkilediği görülmektedir. Yugoslavya'nın dağılmasından itibaren Slovenya ile yaşanan sınır sorunu, Trieste körfezi bölgesinin karadan ve denizden paylaşımı ile ilgili bir konudur. Sorunun temeli Slovenya'nın Hırvatistan ve İtalya karasularından geçmeden uluslararası sulara erişim sağlama isteğinden kaynaklanmaktadır. Slovenya bu bölgede

Yugoslavya döneminde çoğunlukla Sloven halkının yaşadığını ifade ederek hak iddia etmektedir. Sorunun çözülmesi gerektiğini düşünen Slovenya, müzakere sürecinde bu anlaşmazlığı veto unsuru olarak kullanmıştır. Sorun 2009 yılında konunun uluslararası tahkime götürülmesi koşuluyla, Slovenya ve Hırvatistan arasında varılan uzlaşmayla çözülmüş, böylece müzakere süreci devam etmiştir (Atakara, 2020: 70). Hırvatistan'ın müzakere sürecini etkileyen bir diğer konu ise 2003 yılında Hırvatistan Parlamentosunun Adriyatik denizinde 'Ekolojik-Balıkçılık Koruma Bölgesi' ilan etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum İtalya ve Slovenya tarafından hoş karşılanmamış ve yine Hırvatistan'ın adaylık statüsünü veto edeceklerini açıklamışlardır. Konunun ekolojik boyutunda, İtalya ve Slovenya'nın limanlarında petrol tankerlerinden kaynaklanan kirlilik tehlikesine vurgu yapılmıştır. Balıkçılık bölgesi ilanının ise, Adriyatik'teki İtalyan balıkçılığının avlanmasına olumsuz bir etkisi olduğu ifade edilmektedir. Slovenya ise konuya yine deniz sınırları açısından bakmıştır. Hırvatistan'ın bu kararının Hırvatistan-AB balıkçılık anlaşmasına ilişkin yeni bir ortaklıkla devam edebilmesi adına geciktirilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine İtalya ve Slovenya'nın Hırvatistan'ın adaylık sürecine destek vermesi söz konusu olmuştur. Slovenya ile bir de Ljubljanska Banka anlaşmazlığı yaşanmış ancak bu konu da çözüme kavuşturulduktan sonra üyelik önündeki engeller kalkabilmiştir (Aras, 2015: 457-465). Böylece 1992'de bağımsızlığı kabul edilen, 2005 yılında müzakerelere başlayan Hırvatistan, 2013 yılında AB üyesi haline gelmiştir. Bu durum, Birliğin Batı Balkanlardaki diğer aday ülkelerin üyelik süreçlerini nasıl yöneteceği konusunda da örnek teşkil edebilecektir.

8. Bulgular

Çalışma, genişleme dalgalarının yaşanması esnasında aday ülkelerle yürütülen müzakere süreçleri temel alınarak, AB'nin iç dinamikleri çerçevesinde aday ülkelerin üyelik sürecinde hangi ülkeler tarafından desteklendiğini ve hangi ülkeler tarafından üyeliğin engellendiği ya da gerçekleşmesi için koşul öne sürüldüğü üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda tarihsel perspektiften yapılan incelemeler ve müzakere süreçleri değerlendirildiğinde, genişlemenin itici güçleri ve frenleyici dinamiklerinin devreye nasıl girdiği önem kazanmaktadır. Çalışmanın bulguları kapsamında her bir genişleme dalgasında yer alan aday ülkeler müzakere süreçleri bağlamında ele alınıp, üyeliğin itici gücü ve frenleyicisi olan ülkelerin süreci nasıl etkilediği araştırılmıştır.

Tablo 1: Genişleme Süreçlerinin İtici ve Frenleyici Güçleri

Aday Ülke	İtici Güç Konumundaki Ülke/Ülkeler	Frenleyici Güç Konumundaki Ülke/Ülkeler
Birleşik Krallık	-	Fransa
Danimarka	-	-
İrlanda	-	-
Yunanistan	Birleşik Krallık, Fransa	-
İspanya	-	Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Hollanda, Yunanistan
Portekiz	Birleşik Krallık	Yunanistan
Avusturya	Almanya	-
Finlandiya	Birleşik Krallık, Danimarka	-
İsveç	Birleşik Krallık, Danimarka	-
Polonya	Almanya	-
Macaristan	Almanya	-
Çek Cumhuriyeti	Almanya	-
Estonya	Danimarka, İsveç	Finlandiya
Slovenya	Almanya, Avusturya	İtalya
Kıbrıs	Birleşik Krallık, Yunanistan	-
Letonya	Danimarka, İsveç	-
Litvanya	Danimarka, İsveç	-
Slovakya	-	-
Malta	Birleşik Krallık	-
Bulgaristan	-	-
Romanya	Fransa	-
Hırvatistan	Almanya, Avusturya	Slovenya, İtalya

Kaynak: Çalışmada kullanılan tüm kaynaklardan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda genel olarak genişleme süreçlerine etki eden itici güçler ve frenleyici güçler sıralanmıştır. Tabloda gösterilmemekle birlikte çalışma içerisinde yer verildiği üzere, Yunanistan'ın Kıbrıs dışındaki 2004 genişlemesinde yer alan bütün ülkelere ve Fransa'nın da 2004 genişlemesinin tamamına sıcak bakmadığı tekrar vurgulanmalıdır.

Birinci genişleme dalgasında Birleşik Krallık adaylığının Fransa tarafından iki defa veto edilmesiyle başlayan süreç, birçok çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Fransa'nın frenleyici ülke olarak ön plana çıkması, Birleşik Krallığın tarım politikası alanında bazı tavizler vermesi ile orta yolun bulunması ve Birleşik Krallığın yanı sıra Danimarka ve İrlanda'nın da üyeliğe kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır.

İkinci genişleme dalgasında Yunanistan için belirgin bir frenleyici gücün ön plana çıkmadığı görülmektedir. Yunanistan için genel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında tarihsel, kültürel, siyasi, ekonomik ve coğrafi faktörlerin ele alınması söz konusu olmuştur. Yunanistan'ın üyeliğinin itici gücü olarak Birleşik Krallık başta olmak üzere Fransa'nın da desteklediği anlaşılmaktadır.

Üçüncü genişleme dalgası İspanya ve Portekiz'in üyeliği ile sonuçlanmıştır. Bu genişlemede Portekiz'in üyeliğinin itici gücünü Birleşik Krallık oluştururken, frenleyici gücü Yunanistan olmuştur; Yunanistan kendisine verilecek fonlarda düşüş olmayacağı garanti edildikten sonra üyeliğe olumlu bakmıştır. Ancak İspanya'nın müzakere ve üyelik sürecinin Portekiz'e göre biraz daha sorunlu geçtiği ifade edilebilmektedir. Birleşik Krallık Cebelitarık meselesi yüzünden, Fransa ve İtalya tarım politikası sebebiyle ve yine İtalya balıkçılık politikasını öne sürerek İspanya'nın müzakere sürecinin frenleyici güçlerini oluşturmuştur. Bu ülkelerin yanı sıra Hollanda İsrail'in tanınması ve diplomatik ilişki kurulması talebiyle gelmiş, ancak bu durumda İspanya'nın üyeliğini veto etmeyeceğini beyan etmiştir. İspanya'nın üyeliği frenleyici ülkelerin taleplerinin yerine getirilmesi sonrası gerçekleşebilmiştir.

Dördüncü genişleme dalgası, Birliğin en sorunsuz genişlemesi olması unvanını taşımaktadır. Diğer ülkelere göre nispeten gelişmiş konumda bulunan bu ülkelerin üyelikleri Birlik tarafından önemli görüldüğü için, bu ülkelerin müzakereler esnasında kendi çıkarlarını koruyarak uzlaşmaya vardıkları ifade edilebilmektedir. Bu genişlemenin itici güçleri ise Avusturya için Almanya iken, İskandinav ülkelerinin katılımı için ise Birleşik Krallık ve Danimarka olarak karşımıza çıkmaktadır.

Beşinci genişleme dalgası, Birliğin o döneme kadar karşı karşıya kaldığı en büyük dalga şeklinde nitelendirilmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan ülkelerin çoğunluğunu oluşturduğu bu genişlemede, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin itici gücünü Almanya, Estonya'nın itici gücünü İskandinav ülkeleri oluşturmuştur. Slovenya'nın itici gücünü Almanya ve Avusturya, frenleyici gücünü ise İtalya olarak ifade etmek mümkündür. Letonya ve Litvanya'nın itici gücü yine İskandinav ülkeleri olurken, Malta'da Birleşik Krallığın, Güney Kıbrıs için de yine Birleşik Krallık ve Yunanistan'ın itici güç olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Bu genişleme dalgasında Doğu genişlemesine genel olarak Fransa, Birliğin Almanya lehine genişlediği varsayımından hareketle frenleyici ülke olarak tepki vermiştir. Aynı zamanda Güney Kıbrıs'ın üyeliğinin gerçekleşmemesi halinde Yunanistan tüm genişleme sürecini veto edeceğini açıklayarak genişlemenin genelini frenleyicisi olarak karşımıza çıkmıştır.

Beşinci genişleme dalgasıyla süreçleri başlayan Romanya ve Bulgaristan ise altıncı genişleme dalgası ile Birliğe dahil olmuşlardır. Bu gecikmenin altında hem ülkelerin üyeliğe tam olarak hazır olmamaları gösterilebilirken hem de herhangi bir itici güçleri olmaması da bir argüman olarak değerlendirilebilmektedir. Burada Romanya ile Fransa arasında bir yakınlıktan bahsedilebilmekte ancak tam olarak Fransa'yı itici güç şeklinde ele almak da mümkün olmamaktadır.

Birliğe yedinci ve son genişleme dalgasıyla üye olan Hırvatistan'ı Almanya ve Avusturya itici güç olarak desteklerken; İtalya ve Slovenya'nın da frenleyici güç olarak hareket ettikleri görülmekte, talepleri karşılanınca da üyeliğe olumlu yaklaşıtları ifade edilebilmektedir.

Tüm genişleme dalgaları incelendiğinde her bir genişleme aşamasında itici ve frenleyici dinamiklerin ortaya çıktığı belirtilebilmektedir. Bunların birbirleriyle ve adaylarla etkileşimi sürecinin sonucunda ortaya çıkan durumu şu şekilde açıklamak mümkündür: Frenleyici ülkelerin müdahale ettiği müzakere süreçlerinde aday ülkenin üyeliğin gerçekleşmesi için taviz vermek zorunda kalması ya da çıkarlarını maksimum düzeyde savunamaması durumu söz konusu olabilirken; itici güç desteğini arkasına alan aday ülkenin üyelik müzakerelerinde çıkarlarını daha rahat koruması ve pazarlık gücünü yüksek seviyede kullanması mümkün olmaktadır. Bu durumda Birliğin genişleme dalgalarının sadece genişlemeye istekli olan devletler tarafından yürütülmediğini, genişlemeye karşı olan devletlerin çıkarları doğrultusunda aldıkları tavırlarla da şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışma, AB genişlemesinde aday ülkelerle yürütülen müzakere süreçlerindeki itici ve frenleyici güçlerin var olup olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca, bu güçlerin varlığı halinde müzakerelerin, adayların ve üyelerin çıkarlarının nasıl yönetildiği de analiz edilmiştir. Bu bağlamda tüm genişleme süreçleri incelenmiş, her bir ülkenin hem adaylık hem de müzakere süreçlerinde hangi tartışmaların merkezinde kaldıkları irdelenmiştir. Genişleme sürecinde tüm ülkelerin ele alınabilmesi adına kapsam mümkün olduğunca daraltılmış, genişleme dönemlerindeki karar alıcıların siyasi görüşleri çerçevesinden bakılmaya çalışılmış ve ülkelerin adaylık süreçlerinde hangi üye ülkelerin onları neden desteklediği ve hangi ülkelerin hangi sebeplerle üyelikleri engellemeye çalıştıklarını ortaya koymak hedeflenmiştir. Sonuç olarak, genişleme sürecinde üye ülkelerin bazen itici güç, bazen de frenleyici ülke konumuna gelebildikleri ifade edilebilmektedir. Bu noktada çalışmanın temel argümanı ve araştırma sorusunun da yanıt bulduğunu belirtmek gerekmektedir. Tüm genişleme süreçleri ve müzakereler incelendiğinde; frenleyici bir gücün varlığı halinde aday ülke frenleyici ülkeden daha güçlü bir destekçiye

sahip değilse üyelik için tavizler vermek zorunda kalmış; önemli bir itici bir gücün himayesi altındaysa ve desteğini almışsa da müzakere süreçlerini maksimum seviyede çıkarlarını koruyarak hatta bazen istisnalar elde ederek tamamlamıştır.

Genellikle AB'nin Fransa-Almanya ekseninde karar alarak, bu ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiği düşüncesinin hâkim olduğu bilinmektedir. Ancak genişleme sürecinde her ne kadar Fransa ve Almanya'nın da ön plana sıklıkla çıktığı görülse de bu iki ülkenin tek başına sürece karar verebildiği yargısı yanlış olacaktır. Zira genişleme ve müzakere süreçlerinde Yunanistan veya Slovenya gibi ülkelerin dahi frenleyici olarak etkili olabildikleri görülmektedir.

Her genişlemenin herkesçe bilinen bir teması bulunduğu daha önce de ifade edilmiştir. Ancak ortaya konan bu temaların ötesinde üye devletlerin bazen itici güç olarak bazen de frenleyici güç olarak süreci yönettiklerini görmek mümkündür. Birliğin genişlemesini bazen siyasi bazen de ekonomik sebeplerle gerçekleştirdiği net bir şekilde söylenebilmektedir. Ancak başta altı kurucu ülke olmak üzere, her genişleme sonrası Birliğe dahil olan her ülkenin genişleme dalgalarını aday ülkeyle olan sorunlarını ön plana çıkararak bir pazarlık konusu haline getirdikleri görülmektedir. Aday ülkelerle tarihsel, ekonomik, siyasi ya da kültürel bağları olan ülkeler, bu bağlar güçlü bir şekilde aralarındaki bir çıkar ilişkisine de yansıyor, genişlemenin itici gücü olarak aday ülkenin destekçisi konumuna gelmektedirler. Bu durum özellikle ekonomik ve ticari ilişkilerde ön plana çıkmaktadır. Genişlemenin frenleyicileri ise, aday ülkenin üyeliği kendi çıkarına zarar verecekse devreye girmektedir. İstenilen tavizler genellikle OTP, balıkçılık politikası, bütçe katkısı, serbest dolaşım ve sınır sorunuyla ilgili alanlarda söz konusu olmaktadır. Frenleyici ülkeler genişleme sürecinde aday ülkelerle aralarındaki herhangi bir uyumsuzluk konusunu masaya yatırıp istedikleri tavizi almadan üyeliği veto etmeye devam edecekleri yönünde beyanda bulunabilmektedir. Adaylığın üyeliğe dönmesinde oybirliği kuralının hâkim olduğu Birlikte, herhangi bir üye devletin veto etmesi halinde üyeliğin gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Bu durum da üye devletler tarafından genişleme sürecinde sıklıkla koz olarak kullanılmaktadır. Türkiye'nin üyeliğinin Kıbrıs sorununun çözümüne bağlanması, Makedonya'nın isim sorununu çözmeden Birlik üyesi olamaması gibi örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, Birliğin gelecek genişleme süreçlerinde de bu gibi durumlarla karşılaşmaya devam edileceği açıktır. Bu durum sadece frenleyici ülkelerin talepleriyle sınırlı kalmamakta; itici güçlerin desteğini alan ülkelerin de Birliğe üyelik kriterlerini tam olarak karşılamasalar da taviz vermeden, hatta çıkarları doğrultusunda daha fazla kazanım elde ederek Birlik üyesi haline gelebildiklerini göstermektedir. Dolayısıyla genişleme dalgalarının Birliğin değerleri, demokratikleşme, tarihsel birlik, stratejik alan kazanımı gibi temalar kapsamında yürütüldüğü ifadelerinin altında mutlaka üye devletlerin başta ekonomik olmak üzere her türlü çıkarının yer aldığı ve bu çıkarların genişleme sürecini yönettiği gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Accession negotiations. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/36e04e77-fc2f-4992-b6ff-70424d431dc5>], Retrieved on January 12, 2022.
- Akdemir, E. (2013). Avrupa Birliği'nde kimlik, kültür tartışmaları ve Türkiye. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Akdoğan, M. (2015). Çek Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne katılım süreci. İçinde E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (Eds.), Avrupa Birliği'nin doğu Avrupa ve batı Balkanlar genişlemesi AB36 mümkün mü? (ss. 41-80). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Akgül Açıkmeşe, S. (2014). Avrupa Birliği'nde genişleme." İçinde B. Akçay ve İ. Göçmen (Eds.), Avrupa Birliği tarihçe, teoriler, kurumlar ve politikalar (ss. 641-660). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktuğ, M. ve Pehlivan, O. (2021). Vergi cennetlerine karşı mücadelede başarısızlığın sebepleri. 2. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi, Bişkek.
- Aras, İ. (2015). Hırvatistan'ın Avrupa Birliği'ne katılım süreci. İçinde E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (Eds.), Avrupa Birliği'nin doğu Avrupa ve batı Balkanlar genişlemesi AB36 mümkün mü? (ss. 453-483). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Aras, İ. (2016). İspanya-Avrupa Birliği ilişkileri. İçinde E. Tezcan ve İ. Aras (Eds.), Avrupa Birliği ve üye devletler AB15 üzerine bir değerlendirme (ss. 363-392). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arıbaş, K. ve Kara, H. (2010). Siyasi coğrafya açısından İspanya. Eastern Geographical Review, 24, 61-86.
- Arter, D. (1993). The politics of European integration in the twentieth century. Aldershot: Dartmouth Publishing.
- Atakara, P. (2020). AB koşulluluk politikasının güncel analizi: iyi komşuluk ilişkileri ve ikili ilişkilerin normalleştirilmesi kapsamında Sırbistan-Kosova diyalogu üzerine inceleme. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 19, 1, 55-83.
- Ateşok, Z. Ö. (2016). "Portekiz-Avrupa Birliği ilişkileri. İçinde E. Tezcan ve İ. Aras (Eds.), Avrupa Birliği ve üye devletler AB15 üzerine bir değerlendirme (ss. 393-452). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Avery, G. & Fraser C. (1999). The enlargement of the European Union. Sheffield: Sheffield Academic Press.

- Bache, I., George, S. & Bulmer, S. (2011). *Politics in the European Union*. New York: Oxford University Press.
- Bittorf, M. (2020). Will economic relations between Germany and Poland thrive post-coronavirus?. *Focus on Economics*, no 296, 1-4.
- Chislett, W. (2008). İspanya Deneyimi: AB Yolunda Türkiye'ye İlham Kaynağı?. İstanbul: Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği.
- Cicioğlu, F. ve Kalkan, D. (2019). De Gaulle'den frexit tartışmalarına: Fransa Avrupa Birliği'nin neresinde. *Bilgi*, 21, 1, 1-38.
- Cini, M. (2003). Introduction. In M. Cini (Ed.) *European Union politics* Oxford: Oxford University Press.
- Daltrop, A. (1989). *Political realities: Politics and the European Community*. London: Longman.
- Dinan, D. (2005). *Avrupa Birliği Ansiklopedisi 2. Cilt*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Dinan, D. (2008). *Avrupa Birliği Tarihi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Diñç, C. (2011). Avrupa Birliği'nin beşinci genişlemesi: Ana temalar ve faktörler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6, 2, 201-233.
- Diñçer, M. (2019). Kıbrıslı Rumlar ve Annan planı. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 3, 5, 57-67.
- Events leading up to the fourth enlargement of the European Union. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/9e9d6721-53e8-42e2-9a8c-4ac2b4b79122>], Retrieved on December 27, 2021.
- Garcia-Bernardo, J., et al., (2017). Uncovering offshore financial centers: Conduits and sinks in the global corporate ownership network. *Scientific Reports*, 7, 1, 1-10.
- Goetz, K. H. (2005). The new member states and the EU: Responding to Europe. In S. Bulmer & C. Lequesne (Eds.), *The member states of the European Union* (ss. 254-285). Oxford: Oxford University Press.
- Goulielmos, A. M. (2017). The great achievement of Greekowned shipping (1946-2017) and Keynes' animal spirits. *Modern Economy*, 8, 1186-1210.
- Gözkaman, A. (2015). Litvanya'nın Avrupa Birliği'ne katılım süreci. İçinde E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (Eds.), *Avrupa Birliği'nin doğu Avrupa ve batı Balkanlar genişlemesi AB36 mümkün mü?* (ss. 307-334). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Grabbe, H. & Hughes, K. (1998). *Enlarging the EU eastwards*. London: Pinter.
- Greek shipping and economy 2021. [Çevrim-içi: <https://www.ugs.gr/en/greek-shipping-and-economy/greek-shipping-and-economy-2021/>], Erişim Tarihi: 24.12.2021.
- Günar, A. (2015). Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılım süreci. İçinde E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (Eds.), *Avrupa Birliği'nin doğu Avrupa ve batı Balkanlar genişlemesi AB36 mümkün mü?* (ss. 107-152). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Ireland's accession. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/daf0fde0-31ee-4839-8de6-04a2eb7ccf7a>], Retrieved on November 10, 2021.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, AB genişlemesi. [Çevrim-içi: https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=32], Erişim Tarihi: 24.12.2021.
- Juncker, J. C. (2015). Transcript of president Jean-Claude Juncker's press conference on Greece. (29 June 2015), [Available online at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_15_5274], Retrieved on December 24, 2021.
- Karayığit, M. T. (2015). Slovenya'nın Avrupa Birliği'ne katılım süreci. İçinde E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (Eds.), *Avrupa Birliği'nin doğu Avrupa ve batı Balkanlar genişlemesi AB36 mümkün mü?* (ss. 213-242). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Lazaris, N. U. (2016). Yunanistan-Avrupa Birliği ilişkileri. İçinde E. Tezcan ve İ. Aras (Eds.), *Avrupa Birliği ve üye devletler AB15 üzerine bir değerlendirme* (ss. 327-362). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lessons from Giscard d'Estaing. [Available online at: <https://brusselsdiplomatic.com/2021/12/19/lessons-from-giscard-destaing-do-not-divide-pro-european-forces-build-a-stronger-parliament-a-more-solid-democracy/>], Retrieved on December 24, 2021.
- McCormick, J. (2002). *Understanding the European Union, A concise introduction*. Hampshire: Palgrave.

- Mehlhausen, T. (2015). *European Union enlargement: Material interests, community norms and anomie*. New York: Routledge.
- Moravcsik, A. (1998). *The choice for Europe: Social purpose and state power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press.
- Negotiations for accession to the European Union. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/1ff0df7e-aec8-43ac-844a-1ef85221622f>], Retrieved on December 27, 2021.
- Negotiations with the United Kingdom. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/f0d3b03b-cbe2-484a-8d17-466e7a6bf34a>], Retrieved on November 10, 2021.
- Nitsopoulos, S. C. and Psaraffis, H. N. (2008). The role of mediterranean short sea shipping in the EU transport chain: The case of Greece. *WMU Journal of Maritime Affairs*, 7, 1, 17-30.
- Ongan, E. (2020). Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Avrupa Birliğine katılım süreci ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılımına etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 104, 466-475.
- Özdemir, H. (2015). *Avrupa mantığı Avrupa bütünleşmesinin teori ve dinamikleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Özer, F. (2021). Avrupa Birliği'nin NATO ile ilişkileri. İçinde F. Cicioğlu ve H. M. Boyraz (Eds.), *Avrupa Birliği üzerine tartışmalar dış politika ve güvenlik* (ss. 213-226). İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Pace, R. (2001). *Microstate security in the global system: EU-Malta relations*. Valetta: Midsea Books.
- Pace, R. (2006). Malta and EU membership: Overcoming 'vulnerabilities', strengthening 'resilience'. *European Integration*, 28, 1, 33-49.
- Pickles, W. (1966). Making sense of de Gaulle. *International Affairs*, 42, 3, 410-420.
- Plumper, T. & Schneider, C. (2007). Discriminatory European Union membership and the redistribution of enlargement gains. *Journal of Conflict Resolution*, 51, 4, 568-587.
- Polish-German economic relations. [Available online at: <https://polen.diplo.de/pl-pl/02-themen/02-3-wirtschaft/03-dt-poln-wirtschaftsbeziehungen>], Retrieved on January 02, 2022.
- Powell, C. (2003). Fifteen years on: Spanish membership in the European Union revisited. *CES Working Papers*, 89, 1-18.
- Powell, C. (2015). *The long road to Europe: Spain and the European Community 1957-1986*. Elcano Royal Institute, 1-24.
- Redmond, J. (1997). *The 1995 enlargement of the European Union*. Ashgate: Aldershot.
- Samur, H. (2016). Birleşik Krallık-Avrupa Birliği ilişkileri. İçinde E. Tezcan ve İ. Aras (Eds.), *Avrupa Birliği ve üye devletler AB15 üzerine bir değerlendirme* (ss. 213-260). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sarısır, S. (2011). Yunanistan'ın ekonomik ve siyasî hayatına yön veren Anadolu kökenli bazı sermaye sahipleri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30, 49, 183-204.
- Saygın, D. ve Ultan, M. Ö. (2016). Ekonomi ve siyaset bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği ilişkileri: Tarihsel bir analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12, 23, 71-102.
- Schimmelfennig, F. (2001). The community trap: Liberal norms, rhetorical action, and the Eastern enlargement of the European Union. *International Organization*, 55, 47-80.
- Schimmelfennig, F. (2003). Strategic action in a Community environment the decision to enlarge the European Union to the east. *Comparative Political Studies*, 36, 1/2, 156-183.
- Schimmelfennig, F. (2003). *The EU, NATO and the integration of Europe: Rules and rhetoric*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. (2005). *The Politics of European Union enlargement: Theoretical approaches*. New York: Routledge.
- Schneider, C. J. (2007). Enlargement processes and distributional conflicts: The politics of discriminatory membership in the European Union. *Public Choice*, 132, 85-102.
- Schukkink, Martijn & Niemann, A. (2012). Portugal and the EU's Eastern enlargement: A logic of identity endorsement. *European Integration online Papers (EIoP)*, 16, 12, 1-42.

- Shaxson, Nick. Tax Havens: Britain's Second Empire. [Çevrim-içi: <https://taxjustice.net/2019/09/29/tax-havens-britains-second-empire/>], Erişim Tarihi: 11.01.2022.
- Sönmez, P. (2015). Slovakia'nın Avrupa Birliği'ne katılım süreci. İçinde E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (Eds.), Avrupa Birliği'nin doğu Avrupa ve batı Balkanlar genişlemesi AB36 mümkün mü? (ss. 335-364). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Sönmez, P. (2016). Avusturya, Finlandiya ve İsveç (EFTA genişlemesi)-Avrupa Birliği ilişkileri. İçinde E. Tezcan ve İ. Aras (Eds.), Avrupa Birliği ve üye devletler AB15 üzerine bir değerlendirme (ss. 453-482). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Story, J. (1995). Spain's external relations redefined: 1975–89. In R. Gillespie, F. Rodrigo ve J. Story (Eds.), *Democratic Spain: Reshaping external relations in a changing world*, Routledge.
- Streiman, A. (2007). The accession of Estonia to the EU. In G. Vassiliou (Ed.), *The accession story: The EU from fifteen to twenty-five countries*, New York: Oxford University Press.
- The accession of Austria, Finland and Sweden to the European Union. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/ff4dba1b-7691-48a8-b489-51393c82c951>], Retrieved on December 28, 2021.
- The accession of Portugal. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/80bdbed0-3c45-4c93-a3e2-f822c56f0a53>], Retrieved on December 25, 2021.
- The accession of Spain. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/15bb0adb-1ff0-4299-b0aa-a9563ce40459>], Retrieved on December 25, 2021.
- The European Council. Dublin Summit 1984. 3-4 December 1984.
- The reservations of France and other member states. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/8a840582-c9ee-4ee1-ac88-771369d6c521>], Retrieved on December 25, 2021.
- The treaty of accession and ratifications. [Available online at: <https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/137a15ee-65e7-47ef-81d4-d31a1005af06>], Retrieved on January 12, 2022.
- Tocci, N. (2004). *EU accession dynamics and conflict resolution: Catalyzing peace or consolidating partition in Cyprus?*. Ashgate: Hampshire.
- Tüzünkan, M. ve Koldaş, U. (2013). Hükümlerlikten Annan planına: Ana hatlarıyla İngiltere dış politikasında Kıbrıs: 1878-2004. *Akademik Orta Doğu*, 8, 1, 71-99.
- Vrăbiescu, I. (2019). The state riddle: Working through Messiness alongside a shared deportation apparatus in France and Romania. *Social Anthropology*, 27, 33-48.
- Warner, G. (1963). The Nassau Agreement and NATO. *The World Today*, 19, 2, 61-69.
- Yıldırımkaaya, S. G. (2015). Estonya'nın Avrupa Birliği'ne katılım süreci. İçinde E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (Eds.), *Avrupa Birliği'nin doğu Avrupa ve batı Balkanlar genişlemesi AB36 mümkün mü?* (ss. 81-106). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Yurttaş, A. (2015). Letonya'nın Avrupa Birliği'ne katılım süreci. İçinde E. Tezcan, İ. Aras ve A. Günar (Eds.), *Avrupa Birliği'nin doğu Avrupa ve batı Balkanlar genişlemesi AB36 mümkün mü?* (ss. 269-306). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Extended Abstract

Aim and Scope

The aim of the study is to analyze all the enlargement waves and negotiation processes of the Union and to analyze how the driving forces and restraining countries of this process affect the enlargement of the Union. For this purpose, first of all, all the enlargement processes were tried to be explained briefly from a historical perspective. Then, the negotiation processes will be examined, and the demands of the member states, whether the candidate countries meet them or not, and how the negotiations are shaped in line with mutual interests will be discussed. Has the candidate country's membership been supported by a driving force? Has the candidate country's membership been blocked by a restraining country? How have the driving forces and restraining countries been effective in the development of the negotiation process? Answers to these questions were sought in the study.

Methods

The method of the study is to evaluate the enlargement waves from a historical perspective and to evaluate them through negotiation processes. In this direction, an examination will be made using primary and secondary sources. The primary sources will be based on the reports of the Union institutions. Related articles, books, newspapers and internet resources will be used as secondary sources. Within the framework of qualitative research methods, it will be examined whether the member states act as a driver or brakemen in the membership process of the candidates.

Findings

The most important findings of the study were shaped by the answers given to the research questions. When all enlargement waves are examined, it has been revealed that the negotiation process of each country can change in line with the interests of the member states as well as the internal dynamics of the EU. This situation, as discussed in the study, affects the process of enlargement. In the findings of the study, the negotiation processes of each candidate country were examined, the demands requested from the candidates were tried to be revealed, and it was discussed whether they were faced with a supporting or obstructing country in the membership process. In summary, it has been concluded that there are drivers and brakemen countries, and they also affect the enlargement process in line with their interests.

Conclusion

The EU, which was founded with economic purposes and tried to become a political and cultural union in 1952, also carried out the policy of enlargement by increasing the number of its members in certain periods. The enlargement policy of the Union is a policy area in which all members have a voice and a unanimous decision must be taken. For this reason, sometimes member states can use this rule to shape the negotiation processes of the candidates in line with their own interests. This situation is tried to be explained by experts through the concepts of driving forces and brakemen of the enlargement. There is a member state that affects the negotiation process of each enlargement and also each candidate country positively or negatively. In conclusion, the point to be emphasized is that the interests of the member states govern the enlargement policy.